

EDITIE 2022

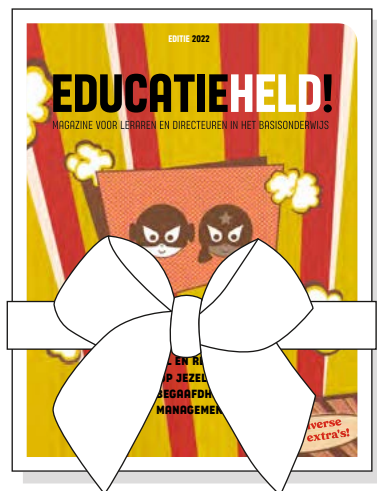
EDUCATIEHELD!

MAGAZINE VOOR LERAREN EN DIRECTEUREN IN HET BASISONDERWIJS

**INSPIRATIE OVER
PEDAGOGIEK EN DIDACTIEK
TAAL EN REKENEN
ORIËNTATIE OP JEZELF EN DE WERELD
BEGAAFDHEID
MANAGEMENT**

**Met diverse
leuke extra's!**

ALSTUBLIEFT

, ook dit jaar krijgt u van ons
Educatieheld! als cadeautje. Corona blijft ons nog steeds allemaal bezig houden en daar heeft u in de klas en op school dagelijks mee te maken. Hoog tijd voor wat leuke ideeën en inspiratie voor het aankomend jaar. Het magazine Educatieheld! is speciaal voor u en uw collega's gemaakt. U staat elke dag voor de klas en daarom bent u voor ons een educatieheld. In Educatieheld! vindt u artikelen, een overzicht van alle relevante producten en verschillende extra's die u kunt gebruiken in de klas. U kunt ze uitknippen en ook downloaden op www.educatieheld.nl. Educatieheld! wordt eenmalig verspreid op alle basisscholen en zal ook tijdens congressen uitgedeeld worden. Het magazine is nergens te koop. Deel het daarom met collega's. Wilt u het magazine online bekijken? Dat kan via www.educatieheld.nl.

ELLEN GOMMERS, UITGEVER ONDERWIJS

COLOFON

Educatieheld! is een inspirerend magazine voor leraren en directeurs in het basisonderwijs op het gebied van pedagogiek en didactiek, taal en rekenen, oriëntatie op jezelf en de wereld, begaafdheid, management. Educatieheld! wordt gratis eenmalig verspreid op alle basisscholen. De digitale versie van het magazine is beschikbaar op www.educatieheld.nl.

UITGEVER

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV
Postbus 43, 9400 AA Assen
(0592) 37 95 55
uitgeverij@vangorcum.nl
www.vangorcum.nl

Deze uitgave is op zorgvuldige wijze samengesteld. De uitgever en auteurs kunnen op geen enkele wijze instaan voor de juistheid of volledigheid van informatie. Prijswijzigingen voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

MET DANK AAN

Gerben Baartman, Anouke Bakx, Cees Bos, Geeke Bruin-Muurling, Roos de Bruyn, Maryan Camps, Greetje van Dijk, Anneke van Gool, Sander Gordijn, Nelleke Groot, Inge Haarsma, Roelina Hania, Erik van Haren, Corinne Harten, Michel Hogenes, Dolf Janson, Anton de Jong, Theo Lamers, Nina Lathouwers, Annemieke van Manen, Annette Markusse, Annemarie Mars, Sven Mathijssen, Tonny Meelis-Voorma, Petra Moolenaar, Anneke Noteboom, Cathe Notten, Sanne Ramakers, Lucienne Rijks, Els Schrover, Manon Sikkels, Anja Sinnige, Tamme Spoelstra, Marika Verschoor, Pauline van Vliet, Lieke van Zuilekom.

GRAFISCH ONTWERP

JUSTAR grafisch ontwerpers

PRODUCTIE

Veldhuis Media

PEDAGOGIEK EN DIDACTIEK

Een goede basis is het halve werk	4
INGE HAARSMA	
Ik zie je! Diversiteit in de klas	6
SANNE RAMAKERS	
Iedereen muziek!	11
MICHEL HOGENES	
Emotionele ontwikkeling	14
THEO LAMERS	

TAAL EN REKENEN

Waarom zou je lezen?	19
PETRA MOOLENAAR, TONNY MEELIS-VOORMA	
De trein is niet meer te stoppen	22
LUCIENNE RIJKS	
Rekenbegaafde leerlingen naar een hoger niveau brengen	27
GREETJE VAN DIJK, ANNEKE VAN GOOL	
Spelen met wiskunde	30
ERIK VAN HAREN	

ORIËNTATIE OP JEZELF EN DE WERELD

Burgerschap in de klas	32
ANJA SINNIGE, TAMME SPOELSTRA	

BEGAAFDHEID

Haagse hoop	36
ANNEMIEKE VAN MANEN	
Interview met Sven Mathijssen	38
LIEKE VAN ZUILEKOM	

MANAGEMENT

Toelichting bij de kwaliteitskalender	43
GERBEN BAARTMAN	
Functie van frictie	46
ANNEMARIE MARS	

EDUCATIEHED!
ONLINE BEKIJKEN?
GA NAAR
WWW.EDUCATIEHED.NL

LEUKE EXTRA'S

Het prentenboek is een spinnenweb	9
Daar zit muziek in!	10
Taal=Meer	17, 18
Draad van Ariadne	25, 26
Wereldburgerschap	33
Feit of Fabel	34
Vooruit	41
Kwaliteitskalender	42

PRODUCTEN

Pedagogiek en Didactiek	8
Taal en rekenen	16
Oriëntatie op jezelf en de wereld	35
Begaafdheid	45
Management	48

Foto's Tom van Limpt

EEN GOEDE BASIS is HET HALVE WERK

Hoe zorg ik ervoor dat de leeromgeving zo is ingericht dat er voor ieder kind iets te vinden is en dat ze dat blijft? Het gaat hierbij om voorbereiding, ordening en routines.

Inge Haarsma is directeur van De Activiteit in Alkmaar.

DOOR INGE HAARSMa

In dit artikel lees je over het gebruik van spullen in educatieve activiteiten die pedagogisch medewerkers en leerkrachten ondernemen met de kinderen in hun groep. Wellicht stel je jezelf nu wel de volgende vragen: 'Waar haal ik de spullen allemaal vandaan?', 'Hoe zorg ik ervoor dat het geen rommeltje wordt?' en 'Hoe zorg ik ervoor dat de leeromgeving zo is ingericht dat er voor ieder kind iets te vinden is én dat ze dat blijft?' Het antwoord op deze vragen kan kort en relatief eenvoudig zijn: voorbereiding, ordening en routines. Om een goede eerste aanzet te geven vind je hieronder een basislijst met gereedschappen en spullen die gebruikt worden in de voorbeelden van dit boek. We hebben een lijst gemaakt waarvan wij hopen dat die je inspireert. Het is een lijst die aangevuld kan worden met spullen en gereedschappen die jij tegenkomt of wilt gebruiken in jouw praktijk. Tot slot vind je ook nog een paar tips and tricks om ervoor te zorgen dat je, samen met de kinderen, een goede weg kunt vinden in alle mooie en interessante spullen in de leeromgeving.

GEREEDSCHAPPEN:

- ⌘ lijmpistool
- ⌘ lijm in verschillende soorten
- ⌘ scharen in verschillende soorten en maten
- ⌘ nietmachines
- ⌘ hamers in verschillende soorten en maten
- ⌘ vijlen – schuurpapier
- ⌘ tie-rips
- ⌘ zagen in verschillende soorten en maten
- ⌘ tangetjes voor verschillende doeleinden (om mee te knippen, iets om te buigen, enzovoort)
- ⌘ handboor
- ⌘ priem
- ⌘ nijptang
- ⌘ schroevendraaier
- ⌘ spijkers, schroeven, ringetjes, haakjes
- ⌘ duimstok
- ⌘ naaigarnituur (een naaimachine)

HUIS- TUIN- EN KEUKENSPULLEN:

Bij het verzamelen van huis- tuin- en keukenspullen helpt het om een rondje door je eigen woning te lopen en te bekijken welke spullen je tegenkomt. Laat de kinderen uit jouw groep dit ook doen. Met welke spullen vullen zij de leeromgeving aan? Wat zijn hun verhalen van thuis? Met deze actie lukt het je niet alleen om een rijk ingerichte huishoek neer te zetten maar ook zijn de spullen goed te gebruiken bij andere activiteiten in je groep. Maak samen met kinderen onderscheid tussen spullen om mee te spelen, spullen om dingen mee te maken en spullen om onderzoek mee te doen.

- ⌘ emmertjes en teiltjes
- ⌘ knijpers en wasmanden
- ⌘ strijklank
- ⌘ borstels, bezems en schuursponsjes
- ⌘ trechters en vergieten
- ⌘ pannen in verschillende soorten en maten
- ⌘ servies: kopjes, borden, schaaltes, theepot (echt servies – geen speelgoedvariant)
- ⌘ bestek en kookgerei
- ⌘ flessen in soorten en maten
- ⌘ elektrische apparaten: tv, tablet, telefoon, opladers
- ⌘ koektrommels, voorraadbussen

KOSTELOZE MATERIALEN:

Met kosteloze materialen bedoelen we materialen die vaak weggegooid worden na gebruik. De meest bekende zijn natuurlijk de wc-rolletjes en de lege melk-pakken die kinderen veelvuldig meenemen naar het kinderdagverblijf of naar school. Er kan met deze materialen naar hartenlust van alles gemaakt worden. In de voorbeelden heb je kunnen lezen dat er ook goed mee gespeeld kan worden. Onze ervaring leert dat wanneer je 'lekker veel' van dit soort materiaal hebt, je creativiteit bij kinderen uitlokt. Met veel bedoelen we een diversiteit aan spullen maar ook veel van een bepaald soort, bijvoorbeeld een flinke bak met knopen, restjes papier of gekleurde kralen.

- ⌘ doppen van flessen en potjes
- ⌘ doosjes, potjes, flesjes
- ⌘ knopen
- ⌘ restjes stof
- ⌘ lintjes
- ⌘ kurken
- ⌘ afgekeurd sportmateriaal (bijvoorbeeld badmintonshuttles)
- ⌘ incompleet of beschadigd speelgoed
- ⌘ onderdelen van gezelschapsspelletjes die niet meer compleet zijn
- ⌘ inpakpapier
- ⌘ snoeppapertjes
- ⌘ kralen
- ⌘ verpakkingsmateriaal (bijvoorbeeld noppenplastic en piepschuim)

NATUURLIJKE MATERIALEN:

- ⌘ stenen en schelpen
- ⌘ zand en grind
- ⌘ veren
- ⌘ noten, eikels, dennenappels
- ⌘ gedroogde bladeren en bloemen
- ⌘ takken
- ⌘ boomstamschijven

Naast het verzamelen van spullen en materialen is een goede organisatie van belang. De organisatie en inrichting in de groep maar ook de organisatie op school. Richt bijvoorbeeld per bouw of voor de hele school 'De mooi-zooihoek' in. Dit is een kast of magazijn met daarin een veelzijdigheid aan bovengenoemde spullen, materialen en gereedschappen die iedere groep kan gebruiken. Een soort grote opslag waar voorraden liggen die je niet in de klas hoeft te bewaren en waar je spullen en gereedschappen vindt die je wellicht niet dagelijks in je groep nodig hebt. Zorg ervoor dat je alles met elkaar in grote bakken organiseert. Een duidelijke naamkaart erop en sorteren per rubriek zijn hierbij handige tools.

In je groep werk je niet heel anders. Je verzamelt samen met de kinderen interessante spullen en bruikbaar gereedschap voor jouw groep. Hierbij maak je onderscheid tussen materialen die er het gehele jaar zijn en materialen die passen bij specifieke activiteiten die op dat moment in je groep plaatsvinden.

Vervolgens maak je samen met de kinderen een logische indeling van dit materiaal. Betrek de kinderen hierbij zodat voor hen duidelijk is welke spullen en gereedschappen op welke plek te vinden zijn. Maak daarbij ook afspraken over het gebruik van het materiaal. Waarvoor kun je het materiaal gebruiken? Op welke plekken mag er met het materiaal gewerkt worden? Als pedagogisch medewerker of leerkracht breng je natuurlijk in dat sommige zaken geen afspraken zijn maar regels. Dit zijn regels die betrekking hebben op de veiligheid van de kinderen in de groep. Denk hierbij aan het werken met een lijmpistool, hoe geef je dat vorm in jouw groep? Jonge kinderen doen dit altijd met de pedagogisch medewerker of leerkracht samen, waar een bovenbouwgroep dit wellicht nog onder toezicht maar wel zelfstandig doet.

Tot slot is het van groot belang om kinderen te leren opruimen. Hoe je daarin ondersteunt, zal afhankelijk zijn van de zelfstandigheid van je groep en het type materiaal waar je mee werkt. Maar kinderen moeten leren opruimen en hier hebben zij tijd voor nodig. Verwacht dus niet dat kinderen in 5 minuten een groep aan kant hebben als er echt goed gewerkt is. Hoe meer routine zij opbouwen in het opruimen van de spullen die ze gebruikt hebben, hoe sneller dit zal gaan. En het mooiste van alles: je kunt zo een rijk aanbod aan spullen in je groep hebben zonder dat het een 'zooitje' wordt; het wordt een mooi-zooitje! ●

Dit artikel is afkomstig uit 'Het spullenboek' (ISBN 9789023257264)

DIVERSITEIT IN DE KLAS

Bas Maliepaard is journalist en maker van De Grote Vriendelijke Podcast. Hij deelde laatst op Facebook een treffend stuk vanuit zijn persoonlijke ervaring als vader van twee afro-Amerikaanse kinderen. Mijn eerste reactie was: wat een goed punt! Bas kreeg veel reacties en ik las daar dat zijn ervaring zorgde voor bewustwording bij anderen. Wellicht kan zijn verhaal een verandering teweegbrengen bij onderwijscollega's, waarmee we kinderen meer gevoel van eigenwaarde kunnen geven. Dat zou toch geweldig zijn! Wat Bas schreef? Lees zelf maar.

DOOR SANNE RAMAKERS

Sanne Ramakers was leerkracht en is oprichter van Kleuteruniversiteit. Haar moeder zegt dat ze altijd al een nieuwsgierig aagje was. Ook deze keer bracht de nieuwsgierigheid van Sanne haar op nieuwe wegen.

Met dit verhaal in mijn hoofd, was ik nieuwsgierig in hoeverre representatie een rol speelt bij collega's. Elk jaar wordt het klaslokaal opnieuw ingericht. Wordt representatie daarin meegenomen? Ik vroeg het aan de Kleuteruniversiteit-ambassadeurs. Zijn ze er bewust mee bezig of nog niet?

SIGRID OLIVIER: 'Ik haal voor ieder thema bibliotheekboeken en zorg daar ook bewust voor een zo breed mogelijk aanbod binnen alle thema's. Ik volg op Instagram ook het account Diversiteitkinderboekenclub. Zo blijf ik op de hoogte van nieuwe titels.'

JAMIE DE HART: 'Omdat etnische diversiteit bij ons op school niet zo van toepassing is, ben ik hier nog niet bewust mee bezig.'

MONIQUE VAN ESSEN: 'Toen ik het verhaal las, keek ik mijn klas eens rond en dacht: oh jee. Ik zie eigenlijk niets terug van diversiteit. Ja, alleen de Kleuteruniversiteit-poster. Dat is niet met opzet zo gedaan, maar nu ik me ervan bewust ben, ga ik hier zeker wat mee doen.'

MERIËL BOUWMAN: 'In mijn groep zitten vooral witte kinderen. Juist daarom vind ik het belangrijk om de kinderen kennis te laten maken met diversiteit.'

SUSANNE OVERSIER: 'Het gaat eigenlijk zonder dat ik het door heb, ik ben er gewoon in meegegroeid. Ik zorg ervoor dat er zoveel mogelijk herkenning is voor de kinderen. Zo heb ik in mijn klas een pop met downsyndroom en hebben we nu ook een zwarte pop.'

GOED VOORNEMEN

Eva Benthum reageerde ook op het Facebookbericht van Bas en sprak haar voornemen uit om samen met collega's de klassen weer eens kritisch te bekijken en de vraag te stellen: 'Wat doen wij aan diversiteit?'. Ik sprak Eva een paar maanden na haar oproep en vroeg of ze al voortgang heeft gemaakt.

Eva: 'Een van de eerste dingen die ik heb gedaan is het toevoegen van zwarte poppen in de huishoek. Dat was een goed begin, maar nog niet voldoende dus mijn zoektocht ging door. Ik vond in een winkel een doosje met potloden met verschillende huidskleuren en boeken over een jongen die zeemeermin wil worden en een meisje dat uitvinder wil zijn. Ondertussen stak ik mijn collega aan met mijn zoektocht en samen kwamen we samen steeds verder. Langzaam maar zeker vullen onze klassen zich met materialen die voor iedereen herkenbaar zijn.'

OPVOEDEN

'Wij maken deel uit van de opvoeding, en die verantwoordelijkheid moeten we ook nemen. Wij, als leerkrachten, moeten alert zijn op vooroordelen die kinderen mogelijk van thuis of in de media hebben meegekregen.' Eva geeft een voorbeeld: 'Een kind kwam vertellen dat hij zijn pakje drinken niet open kreeg. Ik wees hem naar zijn klasgenoten in zijn groepje en dat hij daar om hulp kon vragen. In het groepje zaten drie meisjes. Maar weigerde het aan hen te vragen. Hij zei: 'Meisjes kunnen dat niet!' Mijn primaire reactie was: 'Welles!' Door in gesprek te gaan bleek dat hij ook vond dat meisjes geen dokter of brandweervrouw kunnen worden. Ik hoop dat ik hem met de juiste voorbeelden in mijn lessen en in de materialen die we gebruiken, kan laten zien dat meisjes wel degelijk pakjes drinken kunnen openmaken. En uiteindelijk dat meisjes tot net zo veel in staat zijn als jongens.'

ALTIJD IN BEWEGING

Ik vraag aan Eva of ze dan al klaar is haar klas representatief te maken voor alle kinderen?

Eva: 'Oh nee, in mijn klas kan het echt nog veel beter, veel diverser. En je hebt ieder jaar een nieuwe groep, dus ook een nieuwe dynamiek. Ik probeer een zesde zintuig te hebben voor wat er speelt bij de kinderen, niet alleen in de groep, maar ook in hun leven. Diversiteit is geen afgebakend onderwerp, het is dynamisch!

WAAR TE BEGINNEN?

Eva vindt dat het belangrijk is om dicht bij jezelf te blijven. Ze zegt: 'Bedenk eerst wat voor jou het belangrijkste is op het gebied van diversiteit. En wat betekent diversiteit voor jouw groep? Ook als jouw groep weinig kinderen heeft met een niet-westerse achtergrond, zijn er natuurlijk toch cultuurverschillen. Wat eten de kinderen thuis? Bij wie moet je thuis altijd je schoenen uit?

"DIVERSITEIT IS GEEN AFGEBAKEND ONDERWERP, HET IS DYNAMISCH!"

Wie heeft er een grote familie? Hoe hebben vaders en moeders de zorgtaken verdeeld bij de kinderen thuis? De wereld is zoveel groter dan het klaslokaal. Neem kinderen daarin mee en spreek erover zonder er een oordeel aan te hangen. 'Benoem het zoals het is.'

RAMEN, SPIEGELS EN SCHUIFDEUREN

Na mijn gesprek met Eva legde ik de link met mijn dagelijkse praktijk bij Kleuteruniversiteit: boeken. Hoe zit dat dan met kinderboeken? Joan Windzak, eigenaar van Educulture, een kinderboekenwinkel in Amsterdam met oog voor diversiteit en inclusie. Ik vroeg haar waarom het zo belangrijk is dat kinderen zichzelf herkennen in boeken?

Joan: 'Boeken en verhalen kunnen ervoor zorgen dat kinderen een weerspiegeling van zichzelf zien, ze het gevoel geven dat ze erbij horen, ertoe doen. Het leidt tot zelfbevestiging en een gevoel van waardering om wie je bent. Boeken zorgen voor ramen, spiegels en schuifdeuren. Spiegels zorgen ervoor dat je jezelf ziet, ramen geven je een kijkje in de wereld van een ander, en schuifdeuren stellen je in staat de wereld van een ander binnen te stappen en kennis te maken met een andere culturen en achtergronden.'

Geldt dat ook als je niet zo'n diverse klas hebt?

Joan: 'Als leerkracht heb je de taak om de wereld van je leerlingen te vergroten. Als je wilt dat kinderen meer leren over de ander dan moet je ze wel in de juiste context zetten. Ik kreeg in Suriname op school boeken waar iedereen vertegenwoordigd was. Ik had een compleet beeld van de wereld en kon gerust meevaren met de jongens van de Kameleon of genieten van de avonturen van Pinkeltje. Ik vond het niet moeilijk om mij in te leven in hun wereld. Alles wordt versterkt door een goed wereldbeeld. Relaties, vertrouwen, noem maar op!'

Mijn gesprekken met vrienden, onderwijscollega's en ook bij ons op kantoor over het bericht van Bas hebben meer gedaan dan ik had verwacht, ook bij mijzelf. Ik kocht voor een jarig nichtje een zwarte barbiepop en een boek over een jongen die een prinses wil zijn. Collega Maaïke kwam tot de conclusie dat ze geen zwarte Duplopoppetjes voor haar zoon van bijna 2 jaar had, en bestelde er een paar. De spiegel die Bas mij voorhield heeft geholpen. Ik kijk voortaan door een raam dat op den duur misschien wel een schuifdeur wordt. ●

MEER OVER PEDAGOGIEK EN DIDACTIEK

KLEUTERUNIVERSITEIT MAGAZINE

Spelen is de manier waarop kleuters leren. Dit magazine staat vol inspiratie en leuke ideeën.

4x per jaar | € 62,50 | ISSN 2666-9021

Meer informatie op: www.kleuteruniversiteitmazine.nl

Het eerste jaar met korting!

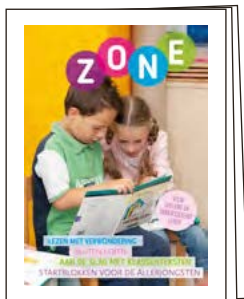
Gebruik bij uw abonnementsaanvraag via www.kleuteruniversiteitmazine.nl de kortingscode **HELD2022** en ontvang het eerste jaar € 10,- korting.

HANDELINGSGERICHT OBSERVEREN, REGISTREREN EN EVALUEREN VAN BASISONTWIKKELING 3.0

Een handelingsgericht online kwaliteitssysteem met kind portfolio.

Meer informatie op: www.horeb-po.nl

ZONE, VOOR SPELEND EN ONDERZOEKEND LEREN

Tijdschrift Zone is een grote informatie- en inspiratiebron voor spelend en onderzoekend leren.

4x per jaar | € 63,50 | ISSN 1569-6952

Het eerste jaar met korting!

Gebruik bij uw abonnementsaanvraag via www.tijdschriftzone.nl de kortingscode **HELD2022** en ontvang het eerste jaar € 10,- korting.

SPELEN EN LEREN OP SCHOOL

Marjolein Dobber en Bert van Oers
 2018 | 192 pagina's | € 31,50
 ISBN 978 90 232 5215 3

GROEI, LEREN EN ONTWIKKELEN

Het brein als basis
 Theo Lamers
 maart 2022 | ca. 384 pagina's | € 45,00
 ISBN 978 90 232 5842 1

SPULLENBOEK, DAAR GAAN JE HANDEN VAN JEUKEN

Inge Haarsma (red.)
 2021 | 152 pagina's | € 26,50
 ISBN: 978 90 232 5726 4

LEREN IN VIJF DIMENSIES

Moderne didactiek voor het primair onderwijs
 Robert Marzano en Wietske Miedema
 2014 | 272 pagina's | € 37,95

PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGIEK VAN HET JONGE KIND

Over ontwikkeling, stimulering en vorming
 Jan Dirk Imelman, Sienke Goorhuis-Brouwer,
 Wilna Meijer,
 2019 | 224 pagina's | € 26,00
 ISBN 978 90 232 5584 0

HOOP, HUMOR EN HERSTEL

Maak van je school een veilige basis
 Jan Ruigrok
 maart 2022 | ca. 224 pagina's | € 27,50
 ISBN 978 90 232 5877 3

BASISONTWIKKELING VOOR PEUTERS EN DE ONDERBOUW

Freja Janssen-Vos,
 Levineke van der Meer
 2017 | 240 pagina's | € 37,00
 ISBN 978 90 232 5507 9

BASISBOEK ONTWERPONDERZOEK

Ontwerp je onderwijs in de praktijk
 Anne van der Werff, Luuk Kampman, Hugo Pont
 2020 | 168 pagina's | € 25,00
 ISBN 978 90 232 5684 7

Meester Sander spreekt met Roelina Hania, zij werkt bij Basisschool Oostelijke Eilanden in Amsterdam. Juf Roelina vertelt welke kennis van haar KLOS-opleiding ze nog steeds in haar werk gebruikt.

Het prentenboek is een spinnenweb

Spinnenweb

'We starten een thema altijd vanuit een sociale context: het functioneren van de groep. Hoe help je elkaar? Hoe zorg je voor elkaar? Daarbij horen een aantal pedagogische uitgangspunten. Bijvoorbeeld: iedereen is anders, we helpen elkaar en we zijn voorzichtig met elkaar. Prentenboeken sluiten daar heel goed bij aan, het boek is een soort spinnenweb waarmee je alles met elkaar kunt verbinden.

Het spinnenweb begint bij de oriëntatie van het onderwerp van het boek. We lezen het boek en bedenken er een pakkende activiteit bij. Zo kijken we of het thema leeft bij de kinderen. Vervolgens koppelen we alle activiteiten aan het boek, van de themahoek tot de rekenactiviteiten en van de zandtafel tot de dansjuf.'

Structuur

'Ik vind het belangrijk om structuur aan te brengen tijdens het spelen en de activiteiten. Het wordt rommelig als kinderen te veel worden losgelaten. Daarom maak ik tijdens de werkbespreking in de kring afspraken met de kinderen. Wie speelt er in de bouwhoek? Zo is het voor de kinderen duidelijk wie er waar spelen. Op die manier zijn alle kinderen gericht bezig, dat vind ik fijn om te zien. Natuurlijk gaan kinderen soms een andere richting op dan ik van tevoren had bedacht, maar dan kijk ik mee om te zien hoe ik ze kan helpen.'

Kiesbord

Een andere manier om structuur aan te bieden is het kiesbord in de klas van Roelien. 'Naast de hoeken die door mij worden ingedeeld, mogen de kinderen ook bepaalde hoeken vrij kiezen. Ons

kiesbord helpt daarbij. Ook kiezen de kinderen met wie ze willen spelen, dit doe ik omdat ik ze wil stimuleren om ook eens een ander maatje te kiezen. Ik houd dan ook in de gaten wie er nog niet in een bepaalde hoek is geweest. Iedereen mag aan de beurt komen, ook het bescheiden kind.'

Een wijze les

'Voor mij is de waarde van het kleuteronderwijs dat je kinderen aan het spelen krijgt', vertelt Roelien. Daar hebben ze jou als leerkracht bij nodig. Biedt ze goede thema's en materialen aan en ruimte om samen iets moois te ontwikkelen. Eisen stellen aan kinderen is helemaal niet erg. Ik geloof erin dat het kinderen de wereld laat ontdekken en dat het hen helpt nieuwe successen op te doen, waardoor ze groeien in hun zelfvertrouwen.'

EXTRA'S

Oh! Een boek vol geluid

Hervé Tullet – Peuter/onderbouw,
9789002264719, €13,99

Ontdek je eigen stem met dit prachtige prentenboek. Hoe anders klinkt de rode stip dan de blauwe stip? Hoe klinkt een golvende lijn, een bibberend lijntje of een regen aan gekleurde stipjes? Ritme, toonhoogte en klank komen allemaal voorbij. Oh! Lezen is spelen met geluid.

Muziekjes van overal

Marion Billet – Baby/peuter,
9789044843248, €19,95

Uitgeverij Clavis heeft inmiddels een enorm assortiment geluidenboekjes van Marion Billet en allemaal zijn ze even leuk. Dankzij het stevige karton en de knopjes die je alleen maar hoeft aan te raken om het muziekje te laten spelen zijn ze perfect voor de allerkleinsten. Ontdek bijvoorbeeld wereldmuziek met deze gloednieuwe titel.

Willewete muziek

Jeroen Schipper, Sanne Ramakers & Hélène Jorna (ill.) – Onderbouw,
9789044840995, €16,95

Dit informatieve prentenboek behandelt alle aspecten van muziek op een toegankelijke manier voor jonge kinderen. Welke typen muziek zijn er en welke instrumenten kun je bespelen en hoe lees je eigenlijk muziek? Het boek bevat ook een liedje en een kleine quiz.

Hoe groen klinkt een gitaar

Pieter Bergé & Yule Hermans (ill.) – Bovenbouw, 9789401453431, €25,99

Hoera, een boek als dit was er nog niet! In dit dikke boek staat alles wat je maar wil weten over klassieke muziek in de breedste zin van het woord. Van prehistorie tot jazzmuziek en van Mozart tot de experimentele muziek van John Cage. De teksten zijn niet heel gemakkelijk dus alleen voor groep 7-8 geschikt om zelf te lezen. Zet het boek in je eigen kast en ik garandeer je dat je er uren bladerplezier aan hebt, gebruik het als naslagwerk of doe inspiratie op voor nieuwe muziek(lessen). Leuk extraatje: de auteur heeft een spotfijlister samengesteld met alle muziek uit dit boek.

Nelleke Groot

Daar zit muziek in!

Muziek luisteren, zingen, over instrumenten leren of lekker dansen. Muziek kan op veel manieren ingezet worden in de klas. Deze boeken laten zien wat er allemaal mogelijk is.

Carnaval der dieren

Koninklijk Concertgebouwworkerst (muziek), Marjet Huiberts (versjes), Fiep Westendorp (ill.) – Onderbouw,
9789047626039, €15,99

Is er een klassiek muziekstuk dat aansprekender is voor kinderen dan het Carnaval der dieren van Camille Saint-Saëns? Zodra je de cd aanzet zie je de majestueuze leeuw voor je, de trage schildpadden en de parmantig stampende olifant. In dit leuke leporello boekje met cd kun je kijken naar de dieren tekeningen van Fiep Westendorp, terwijl je luistert naar de muziek van het Koninklijk Concertgebouwworkerst en de dierenversjes van Marjet Huiberts. Bij het boekje hoort een digibord-app met muziekvideo's en dierenanimaties. De app, lesideeën en docentenhandleiding zijn te downloaden op <https://followamuse.nl/app/carnaval-der-dieren/>.

Het dansende dierenbos 2

Hester van Toorenburg & Jasper Merle (muziek) – Alle leeftijden,
9789000368082, €16,99

Dansen op muziek is heerlijk, maar heb je al eens yoga geprobeerd? Met dit leuke boekje maken kinderen kennis met yoga door samen dieren na te doen op muziek. Muzikale juffen en meesters kunnen zelf de muziek spelen met de songteksten en akkoorden die in het boekje staan, maar alle nummers zijn ook te downloaden.

IEDEEREEN MUZIEK!

Kunst en cultuur worden als onmisbaar gezien voor de vorming van kinderen tot kritische volwassenen. Activiteiten op het gebied van literatuur, theater, media of cultureel erfgoed zijn niet alleen leuk. Ze dragen ook bij aan de brede persoonsvorming van kinderen.

DOOR MICHEL HOGENES

Michel Hogenes is docent op de De Haagse Hogeschool & Codarts, Hogeschool voor de Kunsten in Rotterdam. Daarnaast is hij voorzitter van Gehrels Muziekeducatie

Kinderen ontdekken en ontwikkelen hun talenten en maken kennis met schoonheid. Ze ontwikkelen bovendien historisch besef en worden uitgedaagd om een creatieve, onderzoekende houding te ontwikkelen. In de kerndoelen voor het basisonderwijs vallen de hiervoor genoemde activiteiten onder de noemer kunstzinnige oriëntatie. Binnen kunstzinnige oriëntatie staat het stimuleren van de verbeeldingskracht centraal. Verbeeldingskracht is het menselijk vermogen om dingen voor te stellen die (nog) niet bestaan (10voordeleraar, 2020). Dit wordt gezien als de basis van creativiteit. Bovenstaande ideeën zijn ook te-

rug te vinden in de voorstellen van Curriculum.nu. Voor Curriculum.nu is een samenhangend curriculum geformuleerd dat gebaseerd is op 'maken en betekenis geven' en 'meemaken en betekenis geven'. Bij 'Maken en betekenis geven' staat het experimenteren, creëren, vormgeven en (re)produceren centraal. Kinderen leren in een artistieke vorm en op een eigen manier uitdrukking te geven aan ervaringen, gevoelens, gedachten en ideeën. Bij 'Meemaken en betekenis geven' leren kinderen uitingen van kunst en cultuur te ervaren, onderzoeken, (filosofisch) bevragen, analyseren en waarderen. Betekenis geven heeft zowel betrekking op de artistieke uitingen die kinde-

ren zelf maken als op de professionele uitingen van kunst en cultuur. Zo ontwikkelen ze hun artistiek-creatief vermogen. De kennis en vaardigheden van de verschillende (kunst)vakken, zoals beeldende vorming, muziek, dans, theater en cultureel erfgoed blijven in Curriculum.nu behouden.

Wat betekent bovenstaande voor het vak muziek? Het is onmogelijk deze vraag hier uitputtend te beantwoorden. In dit artikel wil ik er drie aspecten uitlichten die mogelijkheden bieden om alle kinderen met muziek in aanraking te laten komen: inclusief muziekonderwijs; muziek in samenhang; en muziektechnologie.

INCLUSIEF MUZIEKONDERWIJS

In lijn met de ambitie van onder meer 'Méér Muziek in de Klas' zouden alle 1,6 miljoen kinderen in het basisonderwijs structureel muziekonderwijs moeten krijgen, ongeacht hun fysieke capaciteiten, gender, leeftijd, sociale, culturele of geografische achtergrond. De hier genoemde diversiteit maakt niet alleen dat kinderen wel of niet toegang hebben tot muziekonderwijs. Zij is ook van invloed op de invulling van het muziekonderwijs.

De European Music Council (2018) stelt dat diversiteit in elk deel van de muziekwereld de zuurstof is van een bloeiende muziekscene en de sleutel tot een gevarieerde, innovatieve sector. Dus ook het muziekonderwijs. Nederland is, zoals gezegd, een land met een grote diversiteit. Achtergronden die hun weerslag hebben op de identiteit van kinderen en volwassenen. Muziek is gebleken een krachtige uitdrukking van onder meer culturele identiteiten te zijn en helpt om deze te erkennen en te ondersteunen. Naast aandacht voor westerse muziek (klassiek, pop, jazz, opera, musical, etc.) zou er daarom meer aandacht moeten komen voor niet-westerse muziek. In een stad als Den Haag heeft meer dan 50% van de kinderen een biculturele achtergrond. Met de komst van platforms als YouTube en streamingsdiensten als Spotify is het eenvoudig geworden toegang te krijgen tot een eindeloze hoeveelheid muziekfragmenten komend van over de hele wereld, variërend van Argentijnse tangomuziek tot shōmyō, vocale (rituele) muziek uit Japan.

Er dient echter ook aandacht te zijn voor andere aspecten van diversiteit. Onder meer voor de verschillen in capaciteiten van kinderen. Niet om deze verschillen te benadrukken, maar te erkennen dat

“DIVERSITEIT IN ELK DEEL VAN DE MUZIEKWERELD IS DE ZUURSTOF VAN EEN BLOEIENDE MUZIEKSCENE EN DE SLEUTEL TOT EEN GEVARIEERDE, INNOVATIEVE SECTOR.”

kinderen verschillende talenten en mogelijkheden hebben, zich op verschillende manieren kennis en vaardigheden eigen maken. Eén van de grote vragen voor mij als opleider daarbij is hoe leraren basisonderwijs en vakspecialisten muziek talenten van kinderen kunnen ontdekken, koesteren en stimuleren. Als we alle kinderen dezelfde kansen willen geven dan moeten we ze verschillend behandelen. Leraren basisonderwijs en vakspecialisten muziek dienen niet alleen over competenties te beschikken deze verschillen waar te nemen, maar er ook naar te kunnen handelen.

Om te kunnen handelen dienen ze vakinhoudelijk en didactisch wendbaar te zijn. Het vak muziek bestaat uit 6 domeinen: zingen; spelen; luisteren; bewegen; noteren; componeren en improviseren. Om recht te doen aan het vak dienen leerkrachten en vakspecialisten muziek activiteiten te kunnen ontwerpen, uitvoeren en evalueren op ieder van deze zes domeinen. In de praktijk blijkt dat met name leerkrachten zich met betrekking tot sommige van deze domeinen handelingsverlegen voelen. Om dit weg te nemen is meer scholing en nascholing van leerkrachten (in opleiding) nodig.

Voor het uitvoeren van betekenisvolle muziekactiviteiten met kinderen is het daarnaast van belang te onderzoeken hoe deze activiteiten kunnen aansluiten op de muzikale leefwereld van kinderen. Overigens pleit ik er niet voor alleen aandacht voor populaire muziekgenres te hebben. Genres als Urban en Dance zouden een goede aanleiding kunnen zijn om ook aandacht aan bijvoorbeeld jazz en moderne (kunst)muziek te besteden.

MUZIEK IN SAMENHANG

Om structureel muziekonderwijs voor alle kinderen te realiseren is het noodzakelijk te kijken op welke wijze muziekactiviteiten kunnen worden aangeboden. Méér muziek in de klas klinkt zeker muziekspecialisten ‘als muziek in de oren’. We zouden echter met elkaar ook goed na moeten denken hoe we ook slimmer muziekles kunnen geven. Kan muziek bijvoorbeeld in samenhang met andere vak- en vormingsgebieden worden aangeboden? Samenhang omdat deze kan bijdragen aan betekenisvol onderwijs, maar ook omdat een schooldag nu eenmaal een beperkt aantal uren omvat.

Alleen een lied zingen over een thema dat bij wereldoriëntatie wordt behandeld vind ik persoonlijk onvoldoende en leidt niet tot betekenisvol muziekonderwijs. Hoe kunnen zingen, spelen, luisteren,

Foto Martina Simkovicova, Muziekgebouw aan 't IJ

noteren en bewegen in samenhang met taal, rekenen/ wiskunde, wereldoriëntatie en de andere kunstvakken worden aangeboden? Dit hoeft niet per se allemaal in één les of thema te gebeuren. Op het gebied van taal en rekenen/ wiskunde zijn al de nodige voorbeelden te vinden. Muziek mag echter niet een leuk sausje over de taal- of rekenles zijn. Binnen een samenhangend aanbod dienen voor ieder van de betreffende vakken leerdoelen geformuleerd en gerealiseerd te worden. Ook is het niet juist te veronderstellen dat een muziekles zonder meer van waarde is voor de taalverwerving van kinderen. Over welk aspect van de taalverwerving gaat het dan en op welke kinderen is dit van toepassing?

In Vlaanderen is al veel ervaring opgedaan met het verzorgen van kunstvakken in samenhang, zogenaamde muzische vorming (zie o.a. Crul, 2017). Muziekgebouw aan 't IJ heeft in het kader van STEAM-onderwijs (Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics) ontwerpend leren ingezet voor het bouwen van nieuwe 'technology-based' muziekinstrumenten (Hogenes, Diepenbroek, Bremmer & Hogerheijde, 2020). De stichting Watch That Sound leert kinderen soundtracks bij film componeren (zie www.watchthatssound.nl) en De Activiteit werkt aan een project waarbij muziek en taal op een ontwikkelingsgerichte manier in samenhang kunnen worden aangeboden. Allemaal inspirerende voorbeelden waarvan ik hoop dat zij hun weg naar het basisonderwijs zullen vinden. Overigens, als het van belang wordt gevonden om vakken in samenhang aan te bieden dan dient hier op de pabo en de Opleiding Docent Muziek aan conservatoria ruim aandacht aan besteed te worden.

(MUZIEK)TECHNOLOGIE

Een derde mogelijkheden om alle kinderen met muziek in aanraking te laten komen is het gebruik van (muziek)technologie. Technologie

Foto Martina Simkovicova, Muziekgebouw aan 't IJ

“MUZIEK MAG ECHTER NIET EEN LEUK SAUSJE OVER DE TAAL- OF REKENLES ZIJN.”

heeft aanzienlijke effecten gehad op vrijwel elke sector in de samenleving. De muzieksector is daarop geen uitzondering (European Music Council, 2018). Ook voor het muziekonderwijs biedt technologie nieuwe mogelijkheden. Veel kinderen in de bovenbouw van de basisschool en bijna alle leerkrachten hebben een mobiele telefoon. Telefoons werden zo'n 25 jaar geleden nog uitsluitend gebruikt om te bellen. Nu bieden telefoons de mogelijkheid om te fotograferen, geluidsopnamen te maken en allerlei apps op te gebruiken. Apps zoals GarageBand bieden kinderen de mogelijkheid zelf muziek op te nemen en met behulp van bestaande samples (gedigitaliseerde muziekfragmenten) muziek te componeren. Met apps zoals Learningmusic.ableton.com en Incredibox kunnen kinderen zich de basis van 'beat making' eigen maken. Van al deze apps zijn ook versies voor computer en tablet beschikbaar. Muziektechnologie biedt de mogelijkheid om aan te sluiten bij muziek die kinderen dagelijks om zich heen horen. Muziek die in de meeste gevallen lastig is om op traditionele muziekinstrumenten te spelen, omdat zij met behulp van muziektechnologie wordt geproduceerd. Daarnaast

biedt technologie de mogelijkheid om kinderen naar muziek te laten kijken, luisteren en activiteiten uit te laten voeren, zoals het zingen met het digibord en het maken van een luisterpartituur. Activiteiten die kinderen met elkaar in de klas kunnen uitvoeren, maar ook individueel op een rustige plek in school, of thuis op de bank. Muziektechnologie is geen vervanger van de leerkracht of vakspecialist muziek. Wel biedt muziektechnologie nieuwe mogelijkheden voor leren en lesgeven.

Wat zou het mooi zijn als alle kinderen structureel muziekonderwijs aangeboden zouden krijgen. Muziekonderwijs dat gebaseerd is op maken, meemaken en betekenis geven; dat inclusief is, in samenhang met andere vak- en vormingsgebieden kan worden aangeboden, al dan niet gebruikmakend van muziektechnologie; dat betekenisvol is voor de kinderen aan wie het gegeven wordt en waaraan alle kinderen kunnen én willen deelnemen. Muziekonderwijs omdat alle kinderen het verdienen hun muzikale talenten te ontdekken en de kans moeten krijgen deze te ontwikkelen. ●

Dit artikel is eerder verschenen in tijdschrift Zone (www.tijdschriftzone.nl)

EMOTIONELE ONTWIKKELING

DOOR THEO LAMERS

Theo Lamers is onderwijskundige en psycholoog

Er is nauwelijks een onderwerp dat meer intrigeert dan ons gevoelsleven. Dat komt omdat er nooit een moment is dat we geen gevoelens ervaren: altijd is er wel ergens in ons bewustzijn iets van gevoel. Zo fungeren ze vaak een soort achtergrondmuziek bij onze dagelijkse activiteiten. De rust en ontspanning die je ervaart als je lekker aan het klussen bent, bijvoorbeeld. Op andere momenten gaan we er speciaal voor zitten om ervan te genieten, bijvoorbeeld bij het luisteren naar mooie muziek. Soms zijn ze zo sterk dat ze onze dagelijkse activiteiten verstoren, zoals bij liefdesverdriet. Heel sterke emoties kunnen met ons op de loop gaan, waardoor we er geen controle meer over hebben.

De herkomst van onze gevoelens is niet altijd duidelijk, daarom weten we vaak niet eens waar ze vandaan komen. En soms zouden we ze zelfs liever niet hebben. Kortom: gevoelens hebben vaak iets vluchtigs en veranderen zonder duidelijke redenen. Ons gevoelsleven is daarom complex, veranderlijk en -door de bijna onbegrensde variëteit- verrassend. Toch spelen gevoelens een belangrijke, zo niet de belangrijkste rol bij het nemen van beslissingen in ons leven, zoals de keuze van een partner en van een beroep.

HET BREIN ALS BASIS

Het gevoelsleven zoals wij dat kennen heeft een lange voorgeschiedenis. Sommige emotieonderzoekers, zoals de Amerikaanse psycholoog Caroll Izard, gaan ervan uit dat we worden geboren met kern-emoties, zoals angst, boosheid, verdriet, walging, verrassing en vreugde. Ze zouden voort komen uit evolutionair voorgeprogrammeerde mechanismen en kunnen daarom worden gezien als (effectieve) reacties op situaties waar de mens mee te maken krijgt. Angst is de reactie op dreiging,

walging op het vermijden van ziekte -het gevolg van ongezond eten- en verdriet als reactie op het verlies van een dierbare. De evolutionaire oorsprong van onze kernemoties wordt bevestigd door gedragsbiologen. Zij leveren het bewijs, dat dieren en met name de primaten dezelfde kern-emoties kennen als wij.

Er heeft lange tijd twijfel bestaan of dieren inderdaad gevoelens ervaren of dat ze alleen bepaald gedrag vertonen dat wij interpreteren. We zeggen dat een hond blij is als hij zijn baasje ziet, omdat hij bijvoorbeeld met zijn staart kwispelt en tegen hem op springt. Die discussie lijkt nu gesloten, omdat duidelijk is dat kern-emoties in diepere delen van ons brein liggen; hersengebieden die wij delen met dieren.

Het zijn niet alleen de kern-emoties die opgeslagen liggen in ons brein. Vanuit de neurowetenschap is inmiddels bekend, dat gevoelens altijd deel uitmaken van neurale netwerken die ontstaan als gevolg van allerlei ervaringen. Dit proces begint al in de baarmoeder en gaat ons hele leven door.

De ervaringen die het kind de eerste levensjaren opdoet met de daaraan gekoppelde gevoelens zijn cruciaal voor de verdere ontwikkeling. Pedagogen zoals Maria Montessori (1870-1952) en Friedrich Fröbel (1782-1852) hebben hier al in het grijze verleden op gewezen. De orthopedagoog Luc Stevens (1941) heeft ons ervan doordrongen hoe belangrijk het is dat op jonge leeftijd bepaalde basisbehoeften worden vervuld. Hij noemt: het besef ergens bij te horen, iets te kunnen en iemand te zijn. We hebben inmiddels inzicht in de neurale basis van hun opvattingen.

In de eerste levensjaren ontstaan immers de engrammen, waarin de prille levenservaringen liggen opgeslagen. Omdat de cortex nog niet zo ontwikkeld is, zijn ze sterk emotioneel gekleurd door de basis-emoties. Wanneer deze netwerken worden geactiveerd,

Foto Tom van Limpt

ontstaan activatiepatronen welke zichtbaar kunnen worden gemaakt met behulp van een fMRI-scan. De eerste neurale netwerken betreffen onder andere primaire reacties van toenadering of verijding, dominantie of verlegenheid en hebben voor een belangrijk deel te maken met de door Luc Stevens beschreven basisbehoeften. Omdat ze ontstaan in een bepaald pedagogisch klimaat en omdat de hersenen ze middels autonome activiteiten versterken, worden de netwerken steeds robuuster. Het gevolg is dat in de eerste levensjaren de basispatronen voor de verdere sociaal-emotionele ontwikkeling zijn gelegd.

Soms zijn basispatronen negatief voor de verdere ontwikkeling; bijvoorbeeld de primaire neiging om agressief te reageren die vaak ontstaat in een klimaat van huiselijk geweld. Gelukkig is verandering van deze patronen mogelijk, omdat de hersenen flexibel zijn. Zeker als de neurale verbindingen nog niet te sterk zijn. Als dat wel het geval is, volstaan incidentele, corrigerende opmerkingen niet meer. Nieuwe neurale netwerken ontstaan immers alleen door nieuwe ervaringen. Bij een problematisch wordende ontwikkeling vraagt dit een structurele pedagogische zorg, totdat nieuwe neurale netwerken zijn gevormd en daarmee nieuwe activatiepatronen zijn ontwikkeld. De negatieve activatiepatronen verdwijnen langzaam maar zeker, omdat ze niet meer worden geactiveerd (pruning). Het lijkt erop, dat neurale netwerken met een sterk emotionele component, nooit helemaal verdwijnen. Ook jonge kinderen kunnen dus voor hun hele leven getekend zijn.

DE LERAAR ALS MODEL

Hierboven gaven we aan dat de hersenen voor een deel autonoom functioneren. Een mooi voorbeeld hiervan is de werking van spiegelneuronen. Misschien heb je wel eens gemerkt, dat -wanneer je intensief met ie-

mand praat- je onbewust dezelfde lichaamstaal gebruikt als de ander; dat noemen we spiegelen. Dit is het gevolg van de werking van spiegelneuronen. Deze neuronnen zorgen ervoor dat we onbewust zowel gedrag als gevoelens van anderen overnemen. Dit blijkt uit het volgende experiment:

De leidster van een kinderdagverblijf deelde op twee manieren het speelgoed uit. Bepaalde spelletjes presenteerde ze enthousiast met veel lichamelijke expressie; terwijl ze andere spelletjes vrij neutraal neerzette. Door het enthousiaste gedrag van de leidster kozen de kinderen uit de eerst aangeboden spelletjes.

De werking van spiegelneuronen ligt ook ten grondslag aan modelling, waarbij gedrag, opvattingen en gevoelens van een 'model' worden overgenomen. Zowel in het socialisatieproces als bij de emotionele en morele ontwikkeling speelt modelling, ook wel observationeel leren genoemd, een belangrijke rol. Aanvankelijk zijn de ouders de belangrijkste rolmodellen. Zo zie en hoor je in het spel van kinderen vaak het specifieke gedrag van ouders terug. Op school kun je als leerkracht of kunnen oudere leerlingen ook rolmodel zijn. Naarmate de horizon van het kind zich uitbreidt, komen meerdere potentiële rolmodellen in beeld zoals popsterren en topsporters.

De impact van modelling op de ontwikkeling is groot, omdat -als gevolg van de werking van spiegelneuronen-, behalve het gedrag ook gevoelens en morele oordelen van het model wordt overgenomen. Bovendien gebeurt dit onbewust, omdat de werking van spiegelneuronen een autonoom proces is.

Modelling is, zoals ook de andere processen, waardevrij. Het gedrag dat overgenomen wordt kan positief zijn, maar ook negatief. Zo kan pesten worden verklaard vanuit observationeel leren. Een kind wordt bijvoorbeeld gepest door een klasgenoot met een hoge status. Andere kinderen gaan niet alleen mee pesten, maar krijgen eveneens een hekel aan het gepeste klasgenootje, terwijl dit eerder niet het geval was.

Terecht is er de laatste jaren in het basisonderwijs een groeiende aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, niet alleen curatief maar ook preventief. Dit blijkt onder andere uit een publicatie van het SLO waarin een aantal thema's wordt geschetst dat in dit kader van belang is. Deze thema's, kernen genoemd, zijn: zelf, zelfsturing, de ander, relaties en kiezen. Elke kern wordt weer onderverdeeld in subkernen. Zo wordt de kern 'de ander' onderverdeeld in 'inlevingsvermogen', 'individu en groep', en 'gedrag inschatten van de ander'.

Zoals voor elke methode in het onderwijs geldt zeker voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, dat de effectiviteit ervan wordt bepaald door de persoon van de leraar. Dit blijkt eens te meer uit de hierboven geschetste -onbewuste-werking van de spiegelneuronen bij observationeel leren, waarbij de leraar het model is. ●

Dit artikel is afkomstig uit 'Groeï, leren en ontwikkeling' (ISBN 9789023258421)

MEER OVER **TAAL EN REKENEN**

VOLGENS BARTJENS - Tijdschrift voor reken-wiskundeonderwijs

5x per jaar | € 62,50 | ISSN 1574-3381

Het eerste jaar met korting!

Gebruik bij je abonnementsaanvraag via [www.volgens bartjens.nl](http://www.volgensbartjens.nl) de kortingscode **HELD2022** en ontvang het eerste jaar € 10,- korting.

MEERTAAL - Tijdschrift over de taalontwikkeling van kinderen in het basisonderwijs tot 12 jaar

3x per jaar | € 60,00 | ISSN 2214-5931

Het eerste jaar met korting! Gebruik bij je abonnementsaanvraag via [www.tijdschrift meertaal.nl](http://www.tijdschriftmeertaal.nl) de kortingscode **HELD2022** en ontvang het eerste jaar € 10,- korting.

GARFIELD'S COUNT ME IN

Kinderen met een rekenachterstand hebben veel begeleiding en herhaling nodig. Deze game is ontwikkeld om hier op een leuke manier iets aan te doen. Meer informatie: www.garfieldscountmein.nl

REKENMYSTERIES DEEL 1 DE NOORSE SCHAT

Sarah Brusell

2022 | 84 pagina's | € 12,50
 ISBN: 978 90 232 5856 8

WISKUNDEPLEZIER

Verander je mindset door te durven, doen én begrijpen
 Erik van Haren

2021 | 240 pagina's | € 29,50
 ISBN 978 90 232 5826 1

HET PROBLEEM VAN DE EENVOUD

Selma Mulder

2021 | 112 pagina's | € 21,00
 ISBN: 978 90 232 5795 0

LEREN REKENEN

De modellen uit het protocol ERWD in de praktijk
 Cathie Notten

2019 | 136 pagina's | € 28,00
 ISBN 978 90 232 5626 7

PROTOCOL ERNSTIGE REKEN-WISKUNDEPROBLEMEN EN DYSCALCULIE BAO SBO SO

Mieke van Groenestijn, Ceciel Borghouts, Christien Janssen

2011 | 288 pagina's | € 36,50
 ISBN 978 90 232 4763 0

KUNST = TAAL EN REKENEN

Drie jaar Boijmans Taal- en Rekenprogramma
 Wolf Brinkman, Elsje Miedema, Catrien Schreuder

2017 | 122 pagina's | € 25,00
 ISBN 978 90 232 5535 2

WAAROM ZOU JE LEZEN?

Handboek jeugdliteratuur
 Petra Moolenaar, Tonny Meelis-Voorma

2021 | 240 pagina's | € 26,50
 ISBN: 978 90 232 5794 3

LEZEN EN SCHRIJVEN DOE JE SAMEN

Een ontwikkelingsgerichte didactiek voor het lezen en schrijven in groep 3 en 4
 Bea Pompert

maart 2022 | ca. 232 pagina's | € 30,00
 ISBN 978 90 232 5835 3

SPEEL JE WIJS

Theater, drama en spel voor taalontwikkeling op de basisschool
 Irma Smegen

2012 | 250 pagina's | € 45,00
 ISBN: 978 90 232 5008 1

SPEEL JE WIJS WOORDENSCHAT (SET)

Voor groep 1-4 primair onderwijs
 Irma Smegen

2014 | 300 pagina's | € 72,50
 ISBN: 978 90 232 5311 2
 Ook online: www.sjwonline.nl

THEMA'S EN TAAL

Ontwikkelingsgerichte activiteiten in de midden- en bovenbouw
 Bea Pompert, Gerri Koster

2017 | 168 pagina's | € 29,50
 ISBN: 978 90 232 4770 8

TAAL = MEER

ideeën: Roos de Bruyn (Genootschap Onze taal)
en Dolf Janson (JansonAcademy.nl)
tekst: Dolf Janson
illustraties en vormgeving: Nina Lathouwers

Woorden uitlenen

De vakantie is alweer voorbij. Misschien ben jij ook weer eens wat verder weg geweest. Toen op reis gaan nog heel gewoon was, bleek dat het populairste vakantieland voor Nederlanders Frankrijk was. Misschien heb je al eens ontdekt dat we in het Nederlands heel veel Franse woorden gebruiken. Die hebben we in de loop der jaren uit het Frans geleend. Denk maar aan woorden als: cadeau, privé, truc, diner, controle, enquête... Maar wist je dat het Frans ook woorden uit het Nederlands heeft geleend? Hier komen er een paar: bâbord, berme, cahute, sur, cabillaud, kermesse, colza, havre, pompe, salle. Kun je raden welke Nederlandse woorden dit eigenlijk zijn? Dit zijn ze (niet in de goede volgorde): haven, bakboord, kermis, zaal, kajuit, koolzaad, kabeljauw, pomp, berm, zuur.

Ook het Duits heeft woorden uit het Nederlands geleend. Bijvoorbeeld: Lärm, Pottfisch, Rosine, Anschovis, flunkern, Abtei, Morast, Auster, polken, Schwabber. Zie je welke Nederlandse woorden het zijn? Dit zijn ze (niet in de goede volgorde): potvis, flonkeren, oester, abdij, moeras, alarm, zwabber, ansjovis, pulken, rozijn.

Tot slot het Engels. Kun jij zien welke Nederlandse woorden verstopt zitten in: shuffle, gherkin, drum, foreman, tea, rosemary, mussel, mole, yammer, household? Hier komen ze (niet in de goede volgorde): trom, thee, huishouden, augurk, mol, schuifelen, jammeren, rozemarijn, mossel, voorman.

Grappig eigenlijk, dat we het overnemen van die woorden uit een andere taal, 'lenen' noemen. Als de ene taal een woord uit een andere taal leent, wordt zo'n woord namelijk nooit meer teruggegeven. De sprekers van die taal veranderen zo'n woord meestal wel een beetje en dan hoort het echt bij die nieuwe eigenaar.

Raad de gaten!

Als je in een stukje tekst om de zeven woorden één woord weglaat, kun je nog steeds best goed begrijpen waar het over gaat. Dat hebben onderzoekers uitgevonden. Zullen we het eens proberen?

Je kent het sprookje van Assepoester ✱ wel.
Best een vreemde naam eigenlijk, ✱. Waarom zou zij zo heten?
Heeft ✱ naam misschien iets met poetsen te ✱? Die arme
Assepoester moest immers de ✱ dag poetsen. Maar nee,
het zit ✱. Assepoester betekent eigenlijk: iemand die in ✱ as
van het vuur blaast. Poesten ✱ namelijk een oud woord voor
'blazen'. ✱ die 'as poest', blaast dus in ✱ as. De mensen die
vroeger het ✱ brandend moesten houden, deden dat door ✱ de
as te blazen. Assepoester moest ✱ klusje ook elke dag
opknappen. In ✱ Engels heet Assepoester Cinderella.
Het Engelse ✱ 'cinder' betekent ook 'as'.

Waarschijnlijk begreep je waar de tekst over ging en kon je ook best wat woorden invullen! Als er om de zeven woorden één woord wordt weggelaten, kun je dus nog veel van een tekst maken. Bij om de zes woorden wordt het al moeilijker, en om de vijf woorden is helemaal moeilijk. Probeer het maar eens uit met een andere korte tekst.

Op zoek naar verschillen

Een herdershond is best wel groot, maar een koe is toch veel groter. Van alle dieren die nu nog op het land leven is de olifant het grootst.

In deze vergelijking tussen dieren zie je dat het woord dat je daarbij gebruikt steeds een beetje verandert. Dat gebeurt bij meer van zulke woorden, zoals bij klein, lang, kort, dik of dun. Maak bij elk van deze woorden maar eens zinnen, waarin je die kenmerken van iets vergelijkt, net zoals dat ging bij groot.

Er zijn ook woorden die een kenmerk van iets vergelijken met dat kenmerk van iets anders, maar daarvoor steeds een heel ander woord nodig hebben. Probeer maar eens hoe dat gaat bij veel en weinig. Maak ook met deze woorden maar een paar zinnen, waarin je die verschillende woorden gebruikt om dingen te vergelijken.

Wild

Het woordje 'wild' heeft verschillende betekenissen. Als iemand zegt dat je niet zo wild moet doen, dan maak je waarschijnlijk veel bewegingen.

Als iemand zegt dat de dieren in de dierentuin in sommige landen gewoon in het wild leven, dan gaat het helemaal niet over bewegingen.

Een ree noemt men ook wel 'wild', maar niet omdat ze zulke onverwachte bewegingen maken.

Dat geldt ook voor wat men 'wilde planten' noemt, want ook die maken geen rare bewegingen en doen niet wild.

Probeer te bedenken wat 'wild' in al die situaties dan wel betekent.

Wanneer gebruik je dat woord 'wild' en wanneer juist niet?

Meer keuzes

Je hebt vast weleens vragen moeten beantwoorden, waarvan de mogelijke antwoorden al werden genoemd. Men noemt dat wel 'meerkeuzevragen'. Meestal is er maar één antwoord goed. Toch zijn er ook wel vragen bedacht, waarop meer antwoorden goed kunnen zijn. Dan is de vierde antwoordmogelijkheid: alle drie de antwoorden zijn juist.

Waarvoor houden boeren kippen?

- a. voor de eieren
- b. voor het vlees
- c. om kuikens te krijgen
- d. al deze drie mogelijkheden zijn juist

Probeer nu zelf ook een paar meerkeuzevragen te bedenken, waarbij er drie antwoorden goed zijn. Je mag zelf kiezen over welk onderwerp die vragen gaan. Vergelijk daarna die vraag-met-antwoorden met diezelfde vraag, maar dan zonder antwoorden. Dan moet je dus zelf bedenken wat een juist en compleet genoeg antwoord is. Zou je het antwoord op zo'n open vraag dan heel anders formuleren? Probeer dat eens uit door de vragen die jullie bedachten met elkaar uit te wisselen, maar dan zonder die antwoorden erbij! Wat voor antwoorden krijg je dan terug?

WAAROM ZOU JE LEZEN?

In een tijd van ontlezing vraagt iedere leraar zich af hoe je kinderen (weer) aan het lezen kunt krijgen en houden. Weten waarom je leest, is daarbij een belangrijke ontdekking.

DOOR PETRA MOOLENAAR EN TONNY MEELIS-VOORMA

Petra Moolenaar werkt op de Fontys Hogeschool Kind en Educatie, pabo Tilburg en Veghel en voert een continue strijd tegen de ontlezing. In 2016 introduceerde ze een leerlijn voor het basisonderwijs, in 'Waarom zou je lezen?' werkt ze deze leerlijn verder uit.

Tonny Meelis-Voorma was lerarenopleidster en werkte mee aan verschillen boeken over lezen voor het onderwijs. Verder is haar inzet voor lezen terug te zien in aan verschillende taal-leesprogramma's van de schooltelevisie zoals 'De Sprookjeskast', 'Ik, Mik Loreland', 'De Schatkast' en 'De Leesdas'.

Al in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw laait de discussie op over het belang van literatuuronderwijs. Wat is de maatschappelijke relevantie van het kunnen lezen van literatuur?

Wat moet je met kennis over literatuur? Is er naast de technische leesvaardigheid en leesbegrip ook kennis nodig van verhaalstructuren en van het literatuuraanbod of moet het uitgangspunt leesplezier zijn? Er worden in de jaren 90 tal van conferenties uitgeschreven door de Universiteit van Nijmegen over wat de eisen moeten zijn als het gaat om literatuuronderwijs. De focus ligt bij het voortgezet onderwijs. Tijdens deze bijeenkomsten blijkt er een groot verschil in aanpak te zijn tussen literatuurwetenschappers en de docenten, die het literatuuronderwijs op de scholen uitdragen. Waar de literatuurwetenschappers een oproep doen de inhoud van het literatuuronderwijs serieus te nemen en

pleiten voor een vaste literatuurlijst en kennis van verhaalstructuren, willen docenten door middel van leesplezier vooral hun leerlingen aan het lezen krijgen en wordt de weg geopend om jeugdliteratuur en strips het voortgezet onderwijs binnen te halen. Doel van de docenten: leerlingen zover te krijgen dat zij ook na hun schooltijd nog lezen. Docenten willen aansluiten bij de leesbelangstelling van de leerlingen. Het thema cultuuroverdracht is hier minder belangrijk.

Het is deze discussie die ervoor zorgt dat de Universiteit van Amsterdam een onderzoek instelt naar de maatschappelijke invulling van het begrip literaire

“HET ZIJN DEZE **KORTE SPANNINGSBOOG, DE SNELLE AFLEIDING EN DE KLEINE WAARDERING DIE MAATSCHAPPELIJK BESTAAT** VOOR HET LEZEN VAN BOEKEN, DIE ERVOOR ZORGEN DAT WIJ WEINIG TOT NIETS LEZEN.”

competentie. In 1992 komt Lily Coenen op grond van dit onderzoek tot de volgende definitie van literaire competentie:

De competente lezer is in staat met en over literatuur te kunnen communiceren. De inhoud van deze communicatie kan zeer divers van aard zijn, maar dient in elk geval te voldoen aan de eis dat de lezer in staat is samenhang aan te brengen. Het gaat hierbij om het samenhang aanbrengen binnen een tekst ten behoeve van optimaal tekstbegrip, het constateren van samen-

“SINDS 1996 WORDT ER ZELFS GESPROKEN VAN **ONTLEZING.**”

hang en onderscheid tussen verschillende teksten, het relateren van de tekst aan de wereld (de maatschappij en de persoonlijke wereld van de auteur) en het relateren van het persoonlijk waardeoordeel met betrekking tot het gelezene aan dat van anderen. De literair competente lezer heeft een houding ten opzichte van literatuur die gekenmerkt wordt door een bereidheid tot een zekere leesinspanning en tot openstaan voor vreemde perspectieven, c.q. referentiekaders (Coenen, 1992, blz. 73).

Het belangrijkste doel is dat leerlingen kunnen praten over boeken, zodat blijkt dat ze de tekst hebben begrepen. Ook moeten ze de tekst kunnen vergelijken met andere gelezen boeken. Ze moeten het boek beargumenteerd beoordelen en nadenken over de maatschappelijke visie in het boek. Het is deze definitie die intussen wordt gezien als de omschrijving van literair competent zijn. De definitie is algemeen ingevoerd, maar ondertussen lezen we niet. Sinds 1996 wordt er zelfs gesproken van ontlezing.

WAAROM LEZEN WE NIET?

Wordt aanvankelijk de schuld gelegd bij het televisiekijken, in de 21ste eeuw wordt vooral gesproken over de grote aandacht die uitgaat naar games en social media. Het probleem is echter veel breder te trekken. We leven in een wereld, die gekend wordt door veel informatie en snel handelen. Lezen vraagt om rust, tijd en concentratie. Die rust is er niet of zeggen we niet te hebben. Doordat we geleefd worden door social media en ons laten leiden door digitale middelen zoals tablets en mobieltjes, lezen we hoofdzakelijk korte teksten. Concentratie opbrengen voor langere teksten wordt steeds moeilijker. Als de te lezen tekst extra inspanning van ons vraagt, zijn we geneigd het boek weg te leggen. Het zijn deze korte spanningsboog, de snelle afleiding en de kleine waardering die maatschappelijk bestaat voor het lezen van boeken, die ervoor zorgen dat wij weinig tot niets lezen.

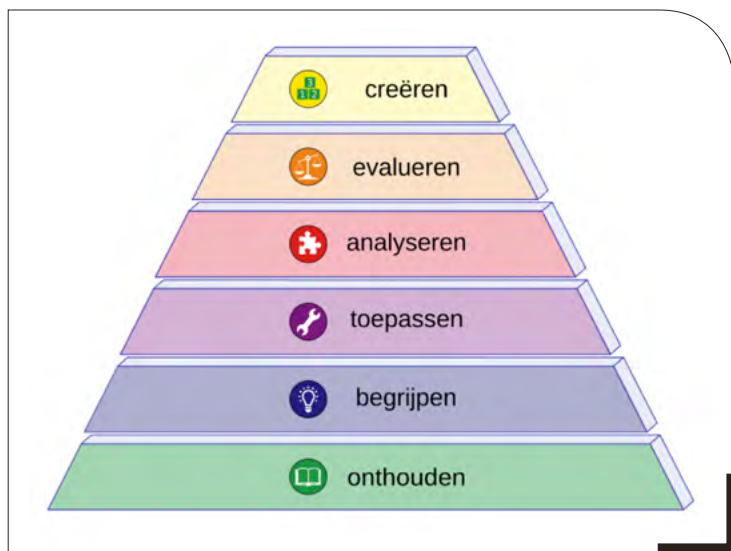
Er is nog een duidelijke reden waarom de belangstelling voor lezen is weggezaakt. In het onderwijs worden vragen gesteld bij de functie van het lezen van literatuur. Heeft het lezen van literatuur wel een meerwaarde? Waarom moeten we ons vermoeien met boeken, als ook een film het boek voor ons kan verbeelden? Leren kinderen wel echt iets van boeken of hebben we inmiddels al genoeg vervangende middelen? Het onderwijs stelt vragen bij zijn eigen literatuuronder-

wijs. We weten dat lezen leidt tot een grotere leeswoordenschat en tot een beter inzicht in tekststructuren. Kinderen die veel lezen, halen betere resultaten bij begrijpend lezen. De docent is zich daarom bewust dat lezen meer moet zijn dan het leren lezen van kinderen en dat er dus een boekenaanbod moet zijn. Wat docenten de laatste decennia hebben nagelaten, is na te denken over wat een variëteit aan leesaanbod die lezer nog meer biedt dan alleen tekstbegrip en woordenschat. Door de focus alleen te leggen op leesplezier en door leesplezier zo in te vullen dat het om makkelijk te lezen boeken moet gaan die jonge lezers vermaken en die niet te veel inspanning vragen, hebben we de bredere functie van het lezen van literatuur uit het oog verloren.

Behalve dat boeken leiden tot ontspanning, hebben ze ook een utilitaire functie. Hiermee bedoelen we dat boeken jonge lezers meenemen in een nieuwe, onbekende wereld en andere culturen. Omdat in een roman fictie en non-fictie verweven zijn, kan het de lezer iets leren over menselijk gedrag en andere culturen. In 2013 werd in het blad *Science* een wetenschappelijk artikel geplaatst van Kidd en Castano. Zij lieten zien dat lezen leidt tot een grotere sociaal-emotionele ontwikkeling bij de lezer. Als we het hebben over burgerschapsonderwijs, is literatuur een goed middel. Het lezen van literatuur vraagt van een lezer dat hij zich verhoudt tot een nieuwe wereld, die in het boek wordt aangeboden. Het vraagt van hem dat hij afstand kan nemen van het verhaal en het verhaal naast de eigen wereld kan leggen en tot een vergelijk durft te komen. Het inbeeltingsvermogen dat dit vraagt, doet een beroep op de creativiteit van de lezer.

Foto Tom van Limpt

Taxonomie van Bloom

“BOEKEN LEZEN BETEKENT
INZICHT KRIJGEN IN ONZE
CULTUURGESCHIEDENIS EN IN
DE ONTWIKKELING VAN HET VRIJE
DENKEN EN DAT BEGINT AL
OP DE BASISCHOOL.”

De Amerikaanse onderwijspsycholoog Benjamin Bloom ontwikkelt in 1956 een model voor het denken van mensen. Vanaf dit moment is zijn model bekend als het hogere orde denken. Het omvat een kennis- en een handelingsstrategie. Als we deze taxonomie van hem bekijken, kunnen we vaststellen dat literatuur het hoogste abstractieniveau van een mens vraagt. Reden te meer om veel aandacht aan literatuur te geven.

Los van wat literatuur ons leert aan woordenschat, creatief taalgebruik, tekstbegrip, wereldkennis en meneskennis en wat het lezen van literatuur ons brengt aan leesplezier, is het ook onze manier om onze cultuur en de eigenheid van onze cultuur onder woorden te brengen. We spreken dan van cultuureducatie. Klassieke boeken zoals *Karel ende Elegast*, *Tijl Uilenspiegel*, *De sprookjes van Grimm*, *Multatuli*, *Kruistocht in spijkerbroek*, *De aanslag* en *Oorlogswinter* maken ons duidelijk hoe de mensen door de eeuwen heen verhalen vertellen aan elkaar met een maatschappelijke ondertoon. Boeken lezen betekent inzicht krijgen in onze cultuurgeschiedenis en in de ontwikkeling van het vrije denken en dat begint al op de basisschool. Het is deze functie, die onvoldoende door het onderwijs wordt onderkend. ●

Dit artikel is afkomstig uit
‘Waarom zou je lezen?’
(ISBN 9789023257943)

DE TREIN IS NIET MEER TE OVER DIVERSITEIT EN INCLUSIVITEIT IN KINDERBOEKEN

Manon Sikkel is momenteel kinderboekenambassadeur van Nederland. Wat vindt zij belangrijk als het om kinderboeken gaat? Welke boodschap wil ze uitdragen?

INTERVIEW DOOR LUCIENNE RIJKS

Lucienne Rijks is docent vakdidactiek Nederlands aan de HvA, bovenschools taalspecialist bij stichting Innoord en redacteur van MeerTaal.

Manon Sikkel

Een kinderboekenambassadeur heeft als doel kinderboeken onder de aandacht te brengen en het belang van (voor)lezen steeds weer voor het voetlicht te brengen. Elke ambassadeur kiest daarbij een eigen thema. Ik ga in gesprek met Manon Sikkel over het onderwerp dat bij haar centraal staat: diversiteit en inclusiviteit in kinderboeken.

Waarom heb je voor dit thema gekozen?

Ik wilde een thema kiezen dat dichtbij mezelf ligt. Van jongs af aan werd ik al opstandig als mensen beoordeeld werden op grond van hun uiterlijk. Daar maak ik me mijn hele leven al sterk voor. Ik was zelf het enige witte kleinkind van mijn grootouders en woonde in een gekleurde buurt in Amsterdam. Voor mij was het normaal, maar zag dus in kinderboeken die diversiteit niet terug. Het gaat trouwens niet alleen om kleur, maar ook om leeftijd, vorm en geloof. Een gemene juf is altijd oud, dik en lelijk. Ik vind het echt onzin om dat te koppelen aan leeftijd en gewicht.

STOPPEN

“HET IS GEEN
ONWIL, HET
IS GEWOON
EVEN ANDERS
DENKEN.”

Foto Tom van Limpt

Op welk moment realiseerde je je dat de kinderboekenwereld niet zo inclusief is?

Milo Freeman was de eerste die mij er elf jaar geleden op wees dat donkere kinderen nooit de hoofdrol spelen in een kinderboek. Veel auteurs stoppen ze in hun boeken, maar ze krijgen vrijwel nooit de hoofdrol. Als je dat wel doet, zoals Freeman met het prentenboek *Prinses Arabella*, dan valt het meteen erg op.

Voordat ik kinderboekenambassadeur werd, liet een illustratrice die ik ken een tekening zien van een hoogblonde en van een donkere vloggende tweeling. Ik kwam erachter dat de blonde tweeling de hoofdrol speelde in het boek en de andere niet en ik vond dat raar, ze zijn immers inwisselbaar. Ik vroeg aan de uitgever waarom die keuze was gemaakt en zij gaven aan daar helemaal niet bij stil te hebben gestaan. Op dat moment dacht ik ‘het is geen onwil, het is gewoon even anders denken.’ Het is voor veel mensen een blinde vlek.

Je bedoelt dat ze het niet zien?

Precies, het is echt een knop die om moet in je hoofd. Iedereen is zo overvoerd door één beeld – Westers, wit, welvarend en hetero – dus het is logisch dat je het niet anders ziet. Toen mijn boek *Izzy Love* verfilmd werd, bleken er drie witte actrices te zijn gekozen, terwijl er echt een Surinaams meisje in zit. Daar hadden ze overheen gelezen. Toen hebben ze gezocht naar een donkere actrice en dat is gelukt. Nogmaals: het is vaak geen onwil.

Dat geldt bijvoorbeeld ook voor pabostudenten. Als ik daar net heb uitgelegd hoe belangrijk het is andere namen te bedenken voor de personages, dan vraag ik aan de zaal: ‘En hoe zullen we de hoofdpersoon noemen?’ ‘Emma’ zeggen ze dan, zelfs ná mijn praatje. Ook zij zijn opgegroeid met hele witte uniforme boeken, dus het is belangrijk dat ook zij zich bewust zijn van hun eigen handicap. We zien het nu, dus moeten we er wat mee.

Waarom is het zo belangrijk dat er een keur aan personages voorkomt in kinderboeken?

Ik vind dat je in kinderboeken moet laten zien hoe divers mensen zijn. Je gaat twijfelen aan jezelf als je afwijkt van de norm. Je vraagt jezelf af of het wel normaal is dat je een alleenstaande moeder hebt, of dat je vader altijd weg is of dat je dikke billen hebt.

Een bekende uitspraak is dat kinderboeken spiegels en ramen bieden. In spiegels kun je jezelf herkennen en je kunt je eraan optrekken. Door de ramen kun je zien dat de wereld groter is dan je het kent. Als je in een wit gezin opgroeit, moet je kunnen zien hoe het is om in een andere omgeving op te groeien. Je leert meer over de wereld en je komt er door kinderboeken achter dat alle kinderen verschillend zijn.

Heb je het idee dat door jouw rol als kinderboekenambassadeur al iets veranderd is?

Toen ik startte als kinderboekenambassadeur was het al een rijdende trein, er was al het een en ander aan het veranderen. Door een jaar lang promotie te maken en te zeggen 'let erop, dit is onze blinde vlek' heb ik ervoor gezorgd dat er veel meer bewustwording is bij uitgevers, illustratoren en schrijvers. Ze realiseren zich dat het makkelijk is een andere naam te geven aan een personage of een ander type kind de hoofdrol te geven. Een boek dat over een school gaat met alleen maar Nederlandse

namen kan echt niet meer, dat is echt passé. Ik heb de trein als het ware een zetje gegeven.

Illustratief voor de veranderde houding is de opdracht die ik zelf kreeg van een educatieve uitgeverij. Ik wilde het boek alleen voor ze schrijven als de hoofdpersoon wel twee vaders mocht hebben. Dat was tien jaar geleden niet mogelijk, maar nu dus wel.

Wat kunnen we doen om de trein te laten rijden?

De trein is nu aan het rijden en die is niet meer te stoppen. Daar zitten we met zijn allen op en we kunnen allemaal wat doen. Schrijvers kunnen hun boeken schrijven met diverse personages, educatieve uitgeverij kunnen ervoor zorgen dat ook in lesmethodes andere namen voorkomen en leerkrachten kunnen ervoor zorgen dat ze andere soorten boeken voorlezen. De klas moet echt denken: dit gaat ook over mij. ●

Meer weten?

Kijk voor meer informatie over de kinderboekenambassadeur op <https://kinderboekenambassadeur.nl/>.

De draad van Ariadne

WISKUNDE VOOR KINDEREN van 4 t/m 12 jaar

Kijk op de
website voor
uitleg en/of
downloads

CATCH TWENTY POUNDS

Nodig:

- Kopieerblad Engels speelgeld
- 2 dobbelstenen (stippen 1-6) van verschillende kleuren

Spelregels

De spelers gooien tegelijk met hun dobbelsteen. Ze zeggen hoeveel ze zelf gegooid hebben en proberen dit in het Engels te doen. Ze vergelijken hun worp. Wie het meeste gooit, mag twee pond / two pounds uit de pot pakken. Hierna gooien ze weer. Als de spelers precies evenveel gooien, mag de speler die op dat moment het minste geld heeft, twee pond / two pounds uit de pot pakken. Op een gegeven moment liggen er geen munten meer in de pot. Dan moeten de spelers gaan wisselen. Je kunt tien pond / ten pounds wisselen (tullen) voor één biljet van 10 pond uit de pot. Er liggen dan weer munten in de pot, zodat je makkelijk verder kunt spelen.

De speler die het eerst in totaal 20 pond / twenty pounds heeft, kan dit geld wisselen voor het biljet van 20 pond / 20 pounds en is winnaar!

HOEVEEL POUND KRIJGT IEDER?

Eerlijk verdelen. Hoeveel pound krijgt ieder?

Ieder krijgt pound

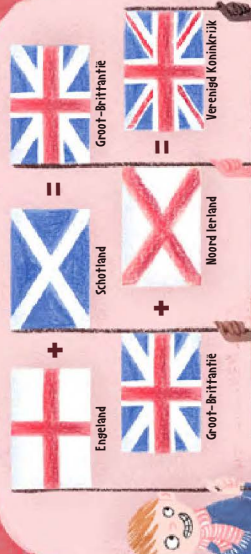

Ieder krijgt pound

REKENEN OP VLAGGEN

Dit is de vlag van het Verenigd Koninkrijk. Dit koninkrijk bestaat uit meerdere landen. Dat zie je terug in de vlag. Ontwerp zelf een vlag voor de Benelux, waarin de vlaggen van Nederland, België en Luxemburg verwerkt zijn.

PUZZELN MET ENGELSE DROP

Wat zijn de snoepjes waard?

Wat moet er op de onderste regel staan?

EXTRA'S

In Nederland gebruiken we meters, centimeters en grammen om te meten hoe zwaar of lang iets is. Bijna elk land ter wereld gebruikt deze maten. Maar niet in Groot-Brittannië! In het land aan de andere kant van de Noordzee meten ze heel anders dan wij.

HOE ZWAAR IS HET?

In Groot-Brittannië gebruiken ze de pound om te zeggen hoe zwaar iets is. Een Engelse pound (afgekort als lb) is 453,6 gram, dus 0,4536 kilo. 2 Engelse pound is dus iets minder dan een kilo en 1 kilo is 2,205 pound.

Met een verhoudingstabel kun je de Engelse maten omrekenen naar de Nederlandse of andersom.

	$\times 5$							
Howveel kilo is 5 pound?	<table border="1"> <tr><td>lb</td><td>1</td><td>5</td></tr> <tr><td>kg</td><td>0,4536</td><td>2,268</td></tr> </table>	lb	1	5	kg	0,4536	2,268	$\times 5$
lb	1	5						
kg	0,4536	2,268						

	$\times 10$							
Howveel pound is 10 kilo?	<table border="1"> <tr><td>kg</td><td>1</td><td>10</td></tr> <tr><td>lb</td><td>2,205</td><td>22,05</td></tr> </table>	kg	1	10	lb	2,205	22,05	$\times 10$
kg	1	10						
lb	2,205	22,05						

Het omrekenen gaat sneller als je je rekenmachine gebruikt, maar uit je hoofd mag natuurlijk ook.

Om zelf te proberen:

Howveel lb is ...	Howveel kilo is ...
1 kg?	1 lb?
10 kg?	10 lb?
2 kg?	8 lb?
5 kg?	2 lb?
7 kg?	14 lb?

ZWAARGEWICHTEN

Voor zwaardere gewichten gebruiken ze in Groot-Brittannië de stone. 1 stone is gelijk aan 14 lb.

Howveel kilo is een stone?

Howveel stone en lb's weeg jij?

I am 10 years old.
I weigh 2 stone and 9 lbs.

Klopt dit wel?

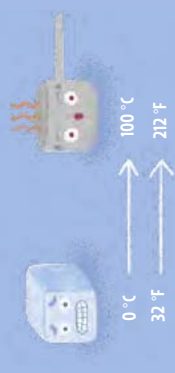
HOE WARM OF KOUD IS HET?

Wij rekenen de temperatuur uit in graden Celsius. Graden Celsius zijn bedacht door te kijken naar water.

In Groot Brittannië (en in Amerika) gebruiken ze graden Fahrenheit. Die manier van temperatuur meten is uitgevonden door meneer Fahrenheit.

Hoe zit dat bij Fahrenheit? Je kunt temperaturen omrekenen van Fahrenheit naar Celsius en andersom door op te tellen, af te trekken, te vermenigvuldigen en te delen.

Water van 0° Celsius (C) begint te bevriezen en water van 100° C kookt. Bij Fahrenheit ligt het vriespunt op 32° F en het kookpunt op 212° F.

Is dit een weerbericht uit de winter, lente, zomer of herfst?

Omdat het vriespunt bij Fahrenheit 32 is en bij Celsius 0, begin je het omrekenen door 32 van de Fahrenheit-temperatuur af te trekken.

We rekenen het uit met een voorbeeld.

$$74^{\circ}\text{F} = ?^{\circ}\text{C}$$

Stel de temperatuur in Fahrenheit is 74 °F.

$$\text{Dan doe je eerst } 74 - 32 = 42$$

Het verschil tussen bevriezen en koken is bij Celsius van 0 tot 100 graden. Bij Fahrenheit is dat tussen 32 en 212 (212 - 32 = 180). Bij Fahrenheit is er 180 graden verschil in de reeks van bevriezen tot koken en bij Celsius is dat maar 100°: 180 : 100 = 1,8 en daarom moet je na het aftrekken de uitkomst delen door 1,8.

$$\begin{array}{r} 74 - 32 = 42 \\ 42 : 1,8 = ? \end{array}$$

In het voorbeeld moet je 42 delen door 1,8. 42 gedeeltelijk door 1,8 = ... Zo weet je of 74°F koud of warm is. Nu kunnen we een formule maken voor het omrekenen van F naar C, waarbij F staat voor het aantal graden Fahrenheit en C voor het aantal graden Celsius. Let op: als er in een formule haakjes staan moet die bewerking het eerst gedaan worden.

$$C = (F - 32) : 1,8$$

Controleer maar of het klopt met verschillende temperaturen.
 $50^{\circ}\text{F} = ?^{\circ}\text{C}$
 $68^{\circ}\text{F} = ?^{\circ}\text{C}$

Celsius naar Fahrenheit

Je gebruikt weer het verschil van 32 en de verhouding van 1,8. Maar je werkt in omgekeerde volgorde.

Eerst vermenigvuldigt je het aantal graden met 1,8 en daarna tel je er 32 bij op. Probeer het eens met dit voorbeeld:
 $30^{\circ}\text{C} = ?^{\circ}\text{F}$

Weet je nu hoe die formule er dan uit moet zien?

$$F = \dots$$

REKENBEGAAFDE LEERLINGEN

NAAR EEN **VERRIJKINGSPROJECTEN VOOR REKENBEGAAFDE LEERLINGEN** HOGER NIVEAU BRENGEN

Bij bestudering van het TIMSS-rapport blijkt dat leerlingen in Nederland het 'aan de onderkant' onverminderd uitstekend doen. Bijna alle leerlingen halen het basisniveau en daarmee kunnen we ons internationaal goed meten met de best presterende landen. Aan de bovenkant valt echter nog wel wat winst te behalen. Het lijkt erop dat rekenbegaafde leerlingen in Nederland nog onvoldoende uitgedaagd worden op hun niveau. De auteurs van dit artikel pleiten daarom voor een structureel andere aanpak. Ze laten zien hoe je via verrijkingsprojecten rekenbegaafde leerlingen kunt stimuleren.

DOOR GREETJE VAN DIJK EN ANNEKE VAN GOOL

Greetje van Dijk is onderwijsadviseur en begaafdenspecialist (OnderwijsAdvies), (concept)auteur RekenXL (Malmberg)

Anneke van Gool is ontwikkelaar van rekenmaterialen, (concept) auteur RekenXL, Pluspunt en Wereld in Getallen (Malmberg)

Myra van 6 jaar in groep 3 zegt: 'Juf, weet je dat ik eigenlijk een heel slecht geheugen heb?' Juf Marieke valt zo ongeveer van haar stoel van verbazing. Ze kan geen verhaal voor de tweede keer voorlezen of Myra vult letterlijk aan wat er de vorige keer is verteld. Myra heeft juist een ijzersterk geheugen en is een rekenbegaafde leerling. 'Waarom denk je dat Myra?' vraagt ze dan ook verbaasd. 'Nou', zegt Myra, 'met rekenen bijvoorbeeld, sommetjes als $6 + 7$ dat gaat allemaal wel goed. Die kan ik wel onthouden, maar straks krijgen we natuurlijk sommen als $26 + 57$ of $123 + 234$ en die kan ik echt nooit onthouden.' Myra had door de nadruk op het automatiseren tot 20 het idee gekregen dat je alle sommen uit je hoofd moest leren.

Kees, een rekenbegaafde leerling in groep 5, werkt met groot plezier aan pluswerk. Maar tafels leren is een drama, hij ziet de noodzaak echt niet. Hoezo uit je hoofd leren? Hij rekt het razendsnel uit.

PASSEND AANBOD VOOR REKENBEGAAFDE LEERLINGEN

In een passend aanbod voor rekenbegaafde leerlingen is het aanleren van nieuwe vaardigheden op een efficiënte en correcte manier belangrijk, net als het automatiseren, memoriseren en onderhouden van basale rekenvaardigheden.

In eerste instantie zijn tempoverschillen op te lossen met pluswerk. Maar rekenbegaafde leerlingen hebben meer nodig dan de standaard rekenmethode met wat pluswerk. Ze leren niet alleen sneller, maar ook op een andere manier. Er is echt een andere aanpak nodig, niet alleen om de leerling gemotiveerd te houden, maar ook om de leerling de noodzakelijke vaardigheden te laten ontwikkelen die nodig zijn om zijn reken-wiskundetalent optimaal tot bloei te laten komen.

Voor dit type leerlingen is een compacte route door de reken-wiskundemethode nodig, waarbij ze grotere stappen kunnen zetten en alleen het noodzakelijke moeten oefenen.

Om de rekenwiskundige ontwikkeling van rekenbegaafde leerlingen op gang te brengen is voldoende tijd en andere lesstof nodig. Het structureel compacten van de methode geeft ruimte voor de tweede component van het berekend aanbod: de verrijking. Geen verzameling losse sommetjes, maar projecten waarin uitdagende vraagstukken worden aangeboden en waarin het kind grotere stappen moet (leren) zetten dan het tegenkomt in de reguliere methode. Dergelijk verrijkingsmateriaal is niet alleen noodzakelijk om de ontwikkeling van de leerling te optimaliseren, het kan ook motiveren om te werken aan de 'gewone' rekenvaardigheden in de reguliere lessen. Kees die weigert om de tafels uit zijn hoofd te leren is misschien geneigd om het wel te gaan doen als hij ervaart dat basale rekenvaardigheden kunnen helpen om de opdrachten in de verrijkingsprojecten vlotter te kunnen maken.

“ER ZIJN LEERLINGEN DIE HET HEERLIJK VINDEN OM TE WERKEN AAN VERRIJKINGSPROJECTEN, MAAR ER ZIJN OOK LEERLINGEN DIE DAN VOOR HET EERST TEGEN HUN EIGEN GRENZEN AAN LOPEN.”

Het is daarbij zoeken naar een balans. Het gewone werk als voorwaarde stellen om aan structurele verrijking 'te mogen' beginnen, werkt soms averechts.

LEREN LEREN IN EEN VERRIJKINGSPROJECT

Huilend veegt Aisha haar werkboekje van tafel, 'Ik stop ermee! Dit is gewoon veel te moeilijk! Ik kan niet onthouden welke ik al gedaan heb en welke nog niet!' Meester Jan komt even kijken wat er aan de hand is. Als het leren tot nu toe zo ongeveer vanzelf leek te gaan, kunnen leerlingen vermijdingsgedrag gaan vertonen als ze moeilij-

ker werk krijgen aangeboden. Aisha wordt boos en smijt haar werk door de klas. Ze heeft nog niet geleerd welke inzet nodig is bij taken die complexer van aard zijn. Ze wil geen fouten maken en weet nog niet hoe je begint aan een taak waarbij je niet precies weet hoe het moet. Sommige rekenbegaafde leerlingen hebben de lat voor zichzelf heel hoog gelegd. Aisha heeft niet eerder ervaren dat een schets je kan helpen bij het denken. Een kladblaadje gebruiken? Dat is stom, je moet het zonder kunnen. Dat is pas echt rekenen! Het is een opluchting als ze horen dat het gebruik van een kladblaadje, hulpmateriaal of een schetsje juist belangrijke leerstrategieën zijn om overzicht te houden. Anderen kiezen voor clownesk gedrag, discussiëren over elk woord of schieten in een houding van aangeleerde hulpeloosheid: 'juf, kijk even, doe ik het zo goed?'

Goede verrijkingsprojecten dagen uit om rekenwiskundige problemen op te lossen door bijvoorbeeld gegevens systematisch te ordenen. De complexere problemen met meer gegevens dan in de reguliere methode gebruikelijk is, dwingen de leerling om aan de slag te gaan met kladpapier.

De leerling wordt ook uitgedaagd om kritisch te zijn op een

AANDACHTSPUNTEN BIJ EEN VERRIJKINGSPROJECT

BIJ DE START

Zorg dat het doel van het project duidelijk is: wat ga ik leren en wat wordt er van me verwacht aan het einde van het project? Wanneer is het goed? Veel (reken)begaafde leerlingen leggen zichzelf onredelijk hoge eisen op. Duidelijke eisen in een checklistje kunnen helpen. Het kind moet geprikkeld worden en beslissen: 'Dat wil ik wel kunnen en weten!'

TIJDENS

De leerling moet leren omgaan met 'uitgestelde aandacht'. Je bent niet altijd op afroep beschikbaar. Bespreek met de leerling wat hij kan doen als hij vastloopt. Laat het bijvoorbeeld zijn vragen opschrijven als het ergens tegenaan loopt. Leer de leerling accuraat na te kijken. Kijk samen met de leerling terug op het gemaakte werk, maar ook op de werkwijze. Stel vragen als: Waar moet je nog wat beter naar kijken? Heb je netjes genoeg gewerkt of maakte je fouten door slordigheid? Wat heb je gedaan toen je onderin de leerkuil zat? Zo leert de leerling technieken om weer uit de kuil te komen. Complimenteer de leerling als het een goede aanpak heeft gekozen om een moeilijkheid te tackelen door bijvoorbeeld kladpapier te gebruiken, schetsen te maken, gegevens netjes te ordenen of (concreet) materiaal te gebruiken. Geef aan dat gevoelens van onzekerheid bij leren horen. Bespreek hoe de leerling kan uitzoeken hoe iets zit en schiet als leerkracht vooral niet direct in de uitlegstand. Leren om hulp te vragen aan een andere leerling, of het antwoord in het antwoordenboek proberen te begrijpen en dan nog een keer proberen, kan ook een nieuwe leerstrategie zijn voor de leerling.

NA AFLOOP

Kijk samen met de leerling terug op het project. Bekijk daarbij niet alleen de behaalde resultaten, maar bespreek ook hoe het proces is verlopen. Welke leerstrategieën en -vaardigheden heeft de leerling geoefend? Wat ging goed, wat kan er een volgende keer beter?

DIT LEER JE

Je leert vouwpuzzels maken en oplossen.

Dit zijn de stappen:

- Bedenk hoe het zit.
- Maak de puzzel en kijk of het klopt.
- Vouw en werk precies.
- Blijf proberen, er is altijd een oplossing.
- Door samen over een moeilijke puzzel te praten, zie je vaak opeens hoe je deze kunt oplossen.

DIT MAAK JE

Je geeft een mini-les over vouwpuzzels.

PLANNING

week 1: opdracht 1-5

week 2: opdracht 6-11

week 3: **XL-opdrachten 12-13**

week 4: eindopdracht en evaluatie

VOUWPUZZELS

KLIK TERUG

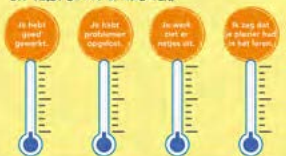
Kijk opdracht 4 na. Bij opdracht 5 zijn geen antwoorden gegeven. Puzzel net zolang tot je weet hoe je elk patroon maakt met 1 gaatje. Kom je er niet uit? Leg de puzzel even weg, of puzzel samen en overleg hardop. Blijf proberen!

DIT VINDT IK!

Mijn beste opdracht is:

DIT VINDT DE JUF OF MEESTER!

Go! Meester doe...

Mijn tip voor jou:

gekozen aanpak en deze eventueel te verbeteren. Het zal namelijk niet altijd meteen goed zijn. Voor veel rekenbegaafde leerlingen is dat ook een nieuwe ervaring en dat is vaak even flink schrikken. Dat geeft niet, van fouten kun je leren. Maar ook dát moet je leren.

De rekenbegaafde leerling heeft dus ook beslist een 'leerkracht' nodig bij het 'leren leren'. Daarbij gaat het om het ontwikkelen van vaardigheden als doorzetten als het moeilijk is, hulp durven vragen, een fout zien als een kans om te leren, concentratie opbrengen, overzichtelijk werken, zelfvertrouwen hebben bij het maken van een moeilijke opdracht en het benutten van leerstrategieën.

EN TEN SLOTTE

Denk samen met de leerling na over hoe je de activiteit van de leerling kunt delen met de groep. Ook als er gewerkt wordt in plusklassen is het essentieel dat de eigen leerkracht belangstelling toont en begeleiding biedt bij verdere verwerking in de eigen klas. Betrek de groep bij het werk van de leerling en bied ruimte om regelmatig verslag te laten doen van wat het kind heeft ontdekt bij zijn verrijkingsprojecten. Je kunt een project ook van te voren met de hele groep te bespreken, zodat alle leerlingen weten waar het over gaat. Zeker in groep 3 kan zo'n introductie voor de hele groep motiverend werken en helpen om de taal in een project beter te begrijpen als een leerling er daarna zelfstandig mee aan de slag gaat. In hogere groepen kun je ook kiezen voor een presentatie van het gemaakte werk, een tentoonstelling, een mini-lesje of een infographic.

Verrijkingsprojecten zijn geen vrijblijvende extraatjes maar essentieel voor de ontwikkeling van rekenbegaafde leerlingen en verdienen daarom een serieuze plaats in het onderwijs. ●

Dit artikel is eerder verschenen in tijdschrift Volgens Bartjens (www.volgens-bartjens.nl)

SPELEN MET WISKUNDE

DOOR ERIK VAN HAREN

Erik van Haren werkt internationaal samen met: Daniel Finkel (mathforlove), James Tanton (Global Math Project), Gordon Hamilton (Mathpickle) en Scott (BS Games). Wiskundeangst bestrijden en wiskundig denken stimuleren combineert hij in zijn Mathplay-methodiek: durven, doen én begrijpen.

Kinderen zijn van nature nieuwsgierig, ze verkennen, spelen en leren zich aan te passen aan de sociale en fysieke wereld waaraan ze deelnemen. Het zijn kleine leermachines die vanaf hun geboorte, zonder instructie, ontelbare hoeveelheden vaardigheden leren en zich informatie weten toe te eigenen. Ze leren lopen, rennen, springen en klimmen. Ze leren de taal van de cultuur waarin ze zijn geboren begrijpen en spreken, en daarmee leren ze hun wil te laten gelden, te argumenteren, te amuseren, te ergeren, vriendschap te sluiten en vragen te stellen. Ze doen ongelooflijk veel kennis op over de wereld om hen heen. Dit alles wordt aangedreven door hun aangeboren instincten en drijfveren.

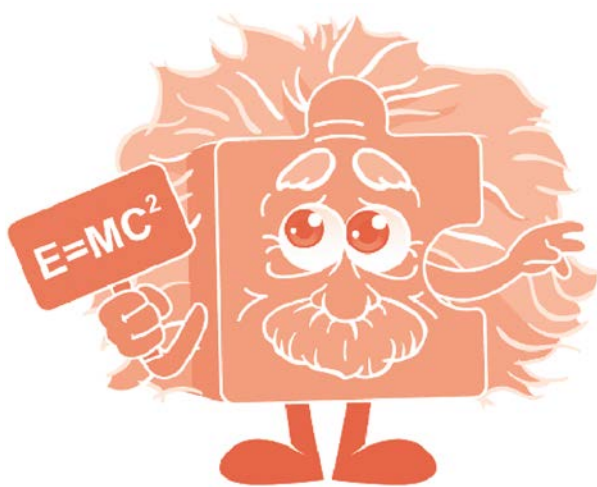
Wanneer ze de leeftijd krijgen om naar school te gaan, stopt dit enorme verlangen en leervermogen niet vanzelf, maar geleidelijk wordt het leren door school vervormd tot leertaken. Door de controle over het leren van kinderen verandert het plezier in leren in werk.

Albert Einstein was een persoon die graag met wiskunde speelde, maar hij had er een hekel aan op school. In zijn autobiografie (Einstein, 1949) schrijft hij: "Het is een vergissing in het onderwijs dat het plezier van onderzoek doen bevorderd kan worden door middel van dwang en plichtsbesef. De dwang om ongeïnspireerde informatie in je hoofd te moeten proppen heeft voor mij een afschrikkende werking op de wetenschap gehad."

Foto Tom van Limpt

Stel je eens voor dat iemand tegen je zegt dat je pas mag zingen als je noten kunt lezen, of dat je pas mag kleuren zodra je alle kleuren kunt benoemen. Hoe zou het voelen wanneer je in een wereld zou leven waarin kinderen een dergelijke beperking wordt opgelegd? Of dat je wordt verboden om een boek te lezen en beperkt wordt tot het leren begrijpen van drieletterwoorden als aai, aan, aap, aas, ach, alg, enzovoort. Hoeveel leesplezier zullen kinderen, ouders en docenten hieraan beleven?

**“SPELEN IS DE HOOGSTE VORM
VAN ONDERZOEK.”**

– ALBERT EINSTEIN –

Hoe absurd bovenstaande voorbeelden wellicht klinken, ons huidige systeem van reken- en wiskunde-onderwijs wordt veelal op een dergelijke wijze ingevuld. Het heeft een mooie en betekenisvolle kunstvorm teruggebracht tot iets ongeïnspireerds en alledaags. Hoe is het toch mogelijk dat onze samenleving niet de creativiteit heeft om met inventievere ideeën te komen voor ons huidige wiskundeonderwijs?

Veel mensen denken dat wiskunde gaat over formules en algoritmen uit het hoofd leren. Dat wiskunde toevallig een praktisch nut heeft, wil niet zeggen dat het alleen daarover gaat. Maar als zelfs je wiskundeleerbaar je deze indruk geeft, hoe kun je er dan ooit achter komen wat de essentie van dit prachtige vak is en het werkelijk gaan begrijpen?

GOED REKEN-/WISKUNDEONDERWIJS

Het belang van goed reken-/wiskundeonderwijs wordt door veel mensen onderschreven. Door maatschappelijke druk kiezen veel scholen en docenten er momenteel voor om leseffectiviteit te verhogen door een sterke nadruk te leggen op uitleggen, voordoen en modeleren (Hollingsworth & Ybarra, 2019). Helaas staat deze manier van onderwijs haaks op het ontwikkelingsproces van kinderen, waarbij spelonderwijs leren een essentieel element is voor begrijpend leren (Gray, 2013). De focus op inprenten van betekenisloze en mechanische rekenkundige recepten bij kinderen zorgt voor een onnatuurlijk leerproces vol misconcepties, waarvan de schade vaak veel later pas te zien is. ●

Dit artikel is afkomstig uit 'Wiskundeplezier'
(ISBN 9789023258261)

DE KLAS ALS MINI-SAMENLEVING

DOOR ANJA SINNIGE EN TAMME SPOELSTRA

Anja Sinnige is zelfstandig adviseur burgerschap-, erfgoed- en cultuureducatie en directeur Kinderboekenhuis.

Tamme Spoelstra is docent-onderzoeker Lectoraat Goede Onderwijspraktijken & docentopleider Wereldoriëntatie bij Hogeschool Viaa in Zwolle.

Niet alleen de samenleving is aan het kantelen. Ook in de school lijkt een grote verandering gaande. Een verandering die het burgerschapsonderwijs raakt. Zo wordt er binnen het onderwijs vanuit de ontwikkelingen in de samenleving gesproken over onderwerpen als: kansenongelijkheid, diversiteit, Black Lives Matters en inclusiviteit. Je zou de school hiermee als een soort mini-samenleving kunnen kenmerken. De bedoeling is dat je handvatten krijgt aangereikt om burgerschapsonderwijs vorm te geven vanuit de vraagstukken die er spelen in de samenleving en die de school binnenkomen. Het gaat om een visie die mede gebaseerd is op wereldgericht onderwijs. Het blijkt dat vele vraagstukken een mondiale impact hebben op de lokale school in de buurt of wijk. In 2015 ondertekenden 193 wereldleiders van de Verenigde Naties zeventien werelddoelen. In het Engels heten ze de Sustainable Development Goals (SDGs). In het Nederlands spreken we van duurzame ontwikkelingsdoelen (<https://www.sdg nederland.nl/>).

De Sustainable Development Goals moeten wereldwijd een einde gaan maken aan allerlei ontwikkelingen die het leven op aarde voor velen moeilijk maken. Extreme armoede, ongelijkheid en klimaatver-

andering bijvoorbeeld. Nederland heeft deze doelen met de vele andere landen eveneens ondertekend. Hier ligt een grote waardevolle oproep. De SDG-doelen lenen zich er bij uitstek voor om binnen de klas handen en voeten te geven.

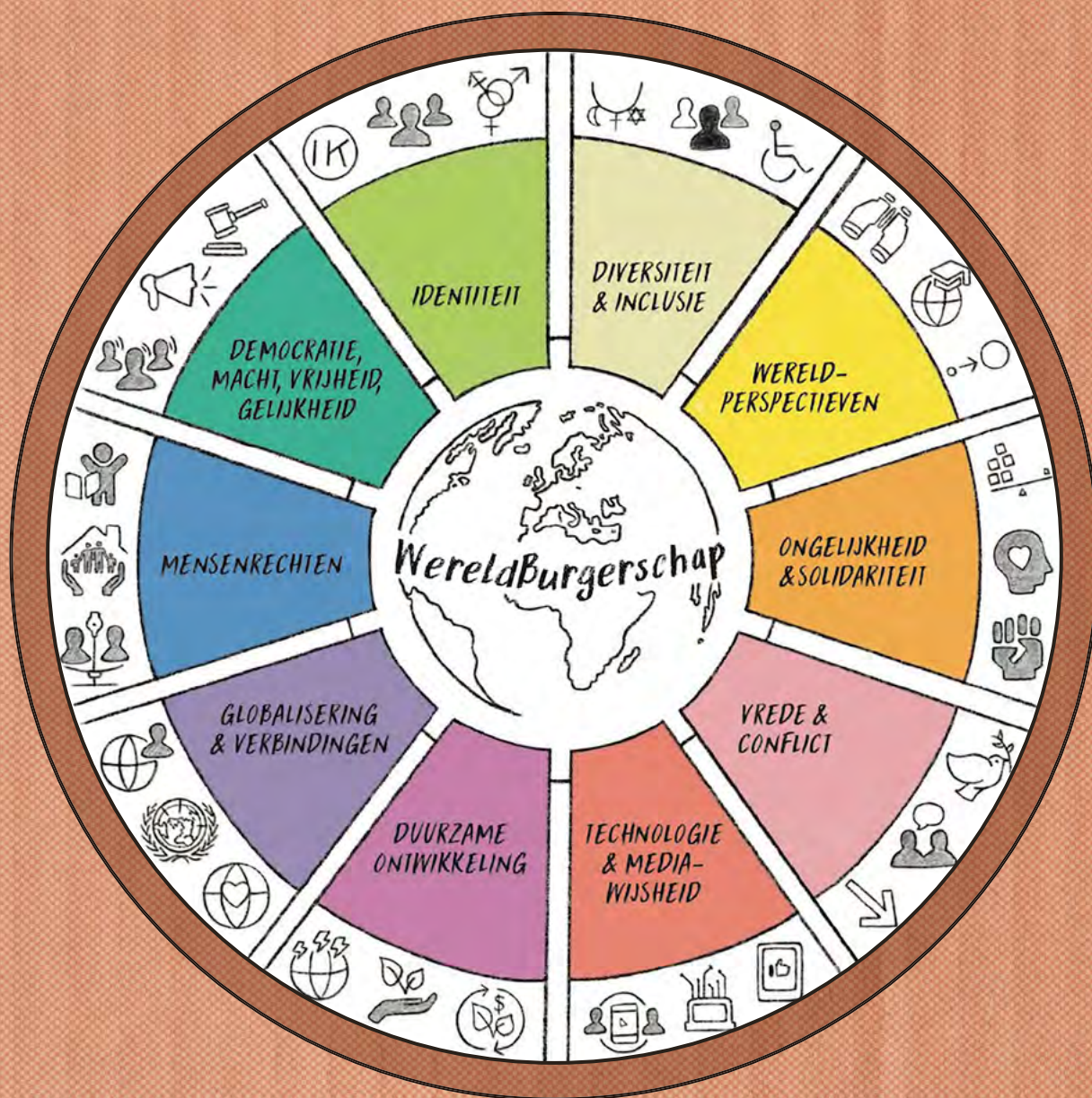
1. Geen armoede
2. Geen honger
3. Gezondheidszorg voor iedereen
4. Iedereen naar school
5. Vrouwen en mannen zijn overal gelijkwaardig
6. Schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen voor iedereen
7. Schone en betaalbare energie
8. Eerlijke en sociale economische groei
9. Veilige infrastructuur en beschikbare kennis voor iedereen
10. Gelijke kansen voor iedereen
11. Leefbare, duurzame steden
12. Duurzame productie en consumptie
13. Klimaatverandering stoppen
14. Gezonde oceanen, zeeën en rivieren
15. Gezonde bossen en een rijke biodiversiteit
16. Vrede, veiligheid en rechtvaardigheid
17. Samenwerken voor de Werelddoelen

Het gaat om de volgende zaken: Als de school gezien kan worden als een mini-samenleving waarbinnen het leven geleerd en beoefend mag worden, is het van belang om oog te krijgen voor het kind in de context van de school. Wat speelt er binnen de schoolcontext aan burgerschapsidealen en aan burgerschapsuitdagingen? Welke initiatieven lopen er? Met welk resultaat? Het is voor jou als leraar van belang om zicht te krijgen op de thema's die kinderen van huis uit mee krijgen en van invloed zijn op hun ontwikkeling als burger in de samenleving. Het kunnen thema's zijn die te maken hebben met grote vraagstukken als kansenongelijkheid, (seksuele) diversiteit, Black Lives Matters, radicalisering, duurzaamheid en inclusiviteit. Je zou eigenlijk een QuickScan willen hebben om inzicht te krijgen welke thema's er mogelijk kunnen spelen in jouw klas op de basisschool. ●

Dit artikel is afkomstig uit het boek 'Burgerschap in de klas' (ISBN 9789023258445)

De opbouw van mens- en wereldvisie naar een educatief ontwerp

(Spoelstra, 2020)

Feit en/of fabel?

Deze feit en/of fabel kaartjes zijn een speelse manier om te proeven aan het thema en kennis over (hoog)begaafdheid te toetsen.

Begaafde kinderen zijn vaak wat zwakker op sociaal gebied.

Feit?

Fabel?

In de regel lopen begaafde kinderen niet achter op sociaal gebied. Vaak lopen zij voor omdat ze sociale conventies doorzien en dieper over zaken nadenken dan andere kinderen. Begaafde kinderen worden soms door leeftijdsgenoten niet goed begrepen omdat ze al wat verder zijn. Dat wordt soms ten onrechte geïnterpreteerd als sociaal zwak(ker).

Fabel

Begaafde kinderen die in de plusklas zitten, zijn in hun eigen klas minder gemotiveerd.

Feit?

Fabel?

Uit onderzoek blijkt dat begaafde leerlingen gemotiveerder zijn in de plusklas dan in de reguliere klas. In de plusklas is vaak meer ruimte voor eigen keuzes, worden leerlingen begeleid in het oplossen van (complexe) problemen en kunnen ze samen werken en leren met ontwikkelingsgelijken. Er worden vaak andere typen activiteiten aangeboden dan in de reguliere klas, wat ook motiverend kan werken.

Feit

Begaafde kinderen zijn heel gemotiveerd.

Feit?

Fabel?

Vrijwel alle kinderen zijn in principe gemotiveerd om te leren, maar het moet in de zone van naaste ontwikkeling zitten en aansluiten bij interesses, wil het hen motiveren. Zo kunnen heel jonge kinderen zichzelf leren lezen omdat ze dat interessant vinden en het echt graag willen leren. In groep drie kunnen zij dan gedemotiveerd zijn als ze mee moeten doen met leesonderwijs, omdat ze dat al kunnen.

Feit én fabel

MEER OVER ORIËNTATIE OP JEZELF EN DE WERELD

PRESENTATIESPEL

Kaartspel

Maarten van der Meulen, Jolien Strous

2021 | 74 pagina's

€ 31,50

ISBN 978 90 232 5730 1

IN GOEDE HANDEN

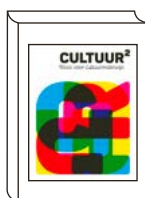
Handboek levensbeschouwelijke communicatie en identiteit

Jos van Remundt, Simon Deen

2014 | 172 pagina's | € 26,50

ISBN 978 90 232 5307 5

CULTUUR²
Basis voor cultuuronderwijs
B.P. van Heusden, M.G. Rass, J.P.M. Tans
2016 | 192 pagina's | € 32,00
ISBN: 978 90 232 5486 7

BURGERSCHAP IN DE KLAS

Anja Sinnige, Tamme Spoelstra

maart 2022 | ca. 192 pagina's | € 30,00

ISBN 978 90 232 5844

COMMUNICATIE TOOLKID
Ester van den Hul, Linda Goldsteen
2021 | 176 pagina's | € 31,50
ISBN 978 90 232 5741 7

HISTORISCH BEWUSTZIJN OP DE BASISCHOOL

Geschiedenis voor groep 1 tot en met 8

Anja Sinnige

2018 | 208 pagina's | € 32,00

ISBN 978 90 232 5151 4

NATUUR EN TECHNIEK GEVEN
Praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs
Herman de Jongh, Frans van Bussel, Mart Ottenheim
2019 | 312 pagina's | € 44,00
ISBN: 978 90 2325 6250

BESCHERMJASSEN OP SCHOOL

Aandacht voor verschil in het onderwijs

Kitlyn Tjin A Djie, Irene Zwaan

2015 | 112 pagina's | € 21,00

ISBN 978 90 232 5365 5

INTERCULTURELE COMMUNICATIE
Van ontkenning tot wederzijdse integratie
C. Nunez, R. Nunez Mahdi, L. Popma
2021 | 192 pagina's | € 21,50
ISBN 978 90 232 5687 8

INTERACTIEWIJZER

Analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties

Rob Verstegen, Henny Lodewijks

2018 | 280 pagina's | € 37,95

ISBN 978 90 232 5562 8

GEESTELIJKE STROMINGEN GEVEN
Jos van Remundt, Marleen Boon-Jansen
2015 | 240 pagina's | € 46,00
ISBN: 978 90 232 5308 2

EDUCATIE IN ERFGOED

Hoe we erfgoed (kunnen) gebruiken in het Nederlandse onderwijs

Jacqueline Vroemen

2018 | 160 pagina's | € 22,00

ISBN: 978 90 232 5613 7

HAAAGSE HOOP

HOE HOOGBEGAAFDHEID OP DE HAAGSE AGENDA KWAM TE STAAN

Het is opvallend hoe er in het afgelopen anderhalf jaar meer aandacht is voor passend hoogbegaafden onderwijs in de politiek. Vanuit verschillende kanten wordt Den Haag ingelicht over de problemen waar hoogbegaafde kinderen op school tegenaan lopen.

DOOR ANNEMIEKE VAN MANEN

Annemieke van Manen begeleidt jongeren bij WALHALLab, geeft (studie) loopbaanbegeleiding met behulp van de KernTalentedanalyse en schrijft artikelen voor tijdschrift Talent.

Dit voorjaar overhandigde de werkgroep *Onderwijs van Stichting Hoogbegaafd!* onder leiding van Marije Miltenburg het manifest *Hoogbegaafden onderwijs* aan een aantal Tweede Kamerleden. Marieke Maesen brengt de hoogbegaafdheidsproblematiek onder de aandacht in Den Haag. Van binnenuit worden de Kamer en de regering uitgedaagd om zich over passend onderwijs voor hoogbegaafden te buigen door VVD Kamerlid Rudmer Heerema.

ERVARINGSVERHALEN

Als voorzitter van de Ondersteuningsplanraad van het samenwerkingsverband (SWV) in haar regio kreeg Marije Miltenburg veel schrijnende verhalen over hoogbegaafde kinderen in het regulier onderwijs te

horen. Marije: 'Het manifest is uiteindelijk ontstaan met veel input van experts, waaronder onderwijsjurist Katinka Slump. Het is bedoeld om de bewustwording in Den Haag en in de maatschappij te stimuleren, en te informeren wat hoogbegaafdheid nu eigenlijk is. Daarnaast is het manifest een middel om passend onderwijs voor hoogbegaafden voor elkaar te krijgen.'

'Op 16 april is een debat tussen kinderen en politici georganiseerd. Dat was fantastisch. We zien het als onze kracht om mét kinderen en jongeren te praten in plaats van óver hen. De kinderen konden goed verwoorden waaraan het schort in het onderwijs en stelden scherpe vragen aan de aanwezige politici.' Rudmer Heerema, Lisa Westerveld en Sylvana Simons waren hierbij aanwezig. Na afloop kregen die het manifest met 2.150 handtekeningen en ruim 150 ervaringsverhalen van ouders en kinderen aangeboden. Het werd ook aan alle leden van de Eerste en Tweede Kamer en van de regering toegestuurd. Marije: 'We hopen dat politici elke avond voor het slapengaan een ervaringsverhaal lezen en in slaap vallen met de gedachte: we moeten nu echt wat gaan doen.'

NIEUWE PLANNEN

Door de verkiezingen heeft een aantal wisselingen plaatsgevonden, dat maakt het lastig. Afwachten tot er iets gebeurt, doet de werkgroep niet. 'We gaan een gesprek organiseren voor kinderen met Mark Rut-

te en Sigrid Kaag. En we nodigen de portefeuillehouders Onderwijs en Zorg in de Tweede Kamer uit voor een nieuw debat met kinderen, jongeren en experts. Het thema is dan 'Ziek van school': wat zijn de gevolgen voor kinderen als ze ziek worden door niet-passend onderwijs? Als je op je werk niet lekker in je vel zit, zoek je een andere baan. In het onderwijs is dat een stuk ingewikkelder.'

Marije wil dat Den Haag strengere eisen gaat stellen: hoogbegaafden onderwijs moet in het curriculum komen voor de pabo en andere lerarenopleidingen. Daarnaast moeten hoogbegaafde kinderen, net als kinderen aan de andere kant van de intelligentiecurve, ondersteund worden met bijvoorbeeld maatwerk per leerling, gespecialiseerde leerkrachten en scholen die aansluiten bij de behoeften van hoogbegaafde leerlingen. Marije hoort SWV's zeggen dat er voldoende geregeld is, maar nog steeds komen hoogbegaafde kinderen in het speciaal onderwijs of thuis terecht.

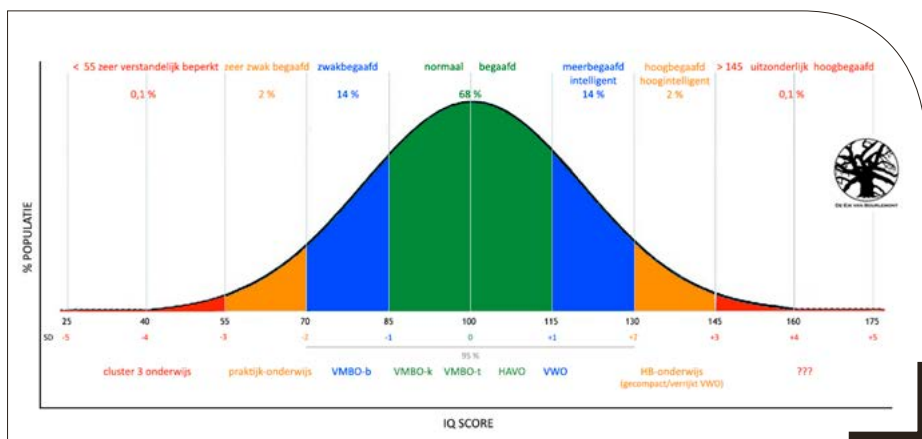
'Ik heb Slob, als input voor het Notaoverleg van november 2020 een brief geschreven over de misvattingen over hoogbegaafdheid en de zeer ernstige gevolgen van het gebrek aan passend onderwijs. Die stuurde ik hem met een steunbetuiging van Noks Nauta en 59 ervaringsverhalen toe.' In die brief vroeg Marije de minister om individuele arrangementen specialistisch onderwijs voor uitzonderlijk hoog-

begaafde kinderen. De uitkomsten van het Notaoverleg waren teleurstellend: 'Slob schoof de verantwoordelijkheid volledig door naar de SWV's. Hij vond het niet nodig extra druk uit te oefenen en al zeker niet om ze af te schaffen.'

Marije verzamelde daarna klachten over SWV's en vatte de resultaten samen in het rapport *Passend Hoogbegaafdenonderwijs - afgewezen*, dat ze onder andere naar het ministerie OCW, de Kinderombudsman en de voorzitter van de Commissie Onderwijs van de Tweede Kamer stuurde.

NIEUWE MAATREGELEN?

De directeur van de afdeling Kansengelijkheid en Onderwijsondersteuning van OCW gaf onlangs een reactie op de stukken. Hij meldt twee nieuwe ontwikkelingen: een kenniscentrum hoogbegaafdheid en informatiepunten in de SWV's voor ouders. Marieke vraagt zich af wat de meerwaarde is van nóg een kenniscentrum terwijl OCW al weinig lijkt te doen met de adviezen van de bestaande twee, het Expertisecentrum NTCN en het Kenniscentrum Makkelijk Lerenden. En die informatiepunten lijken mooi, maar de SWV's houden ouders buiten de deur en stellen geen geld beschikbaar. Ook noemt de directeur vijf maatregelen die de afgelopen jaren zijn doorgevoerd om het onderwijs passender te maken voor hoogbegaafden. Marieke reageert verontwaardigd. 'Die 361 klachten gaan

Eik van Bourlemont IQ-curve

juist over die periode. Dan begrijp je toch dat die maatregelen niet werken? Na zo'n bericht zakt de moed me wel in de schoenen.' Marieke werkt met een lange termijnstrategie: 'Ik hou de ontwikkelingen goed in de gaten en spring direct in op kansen die zich voordoen. Daardoor kan ik heel flexibel reageren.'

DERTIEN MOTIES

Haalt het wat uit, al die acties, debatten, rapporten, Kamervragen, moties en brieven? 'Absoluut', zegt Rudmer Heerema. Hij diende de afgelopen jaren dertien moties over hoogbegaafdheid in. 'Mensen moeten belangrijke documenten blijven sturen. Als we niet weten wat er speelt, kunnen we ook niets doen.' Dat hij zich extra inzet voor hoogbegaafde kinderen komt omdat hij ziet dat deze groep snel vergeten wordt: 'De woordvoerders Onderwijs spraken veel over achterstanden terwijl de problemen van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong niet aan de orde kwamen.

In de Kamer was voorheen vrijwel geen aandacht voor hoogbegaafdheid en toch zijn al die moties aangenomen. Dat is winst, er is nu vanuit alle partijen oog voor.'

En de minister? Sporen deze moties hem aan tot actie? Rudmer: 'De minister heeft allereerst een inspanningsverplichting en hij moet het uitleggen als het niet lukt om een aangenomen motie uit te voeren.' Rudmer is nog niet tevreden met de resultaten van de moties: 'Er zijn nog steeds SWV's die zeggen dat er geen hoogbegaafden in hun gebied zijn en nog steeds krijgen kinderen pas begeleiding als ze eenmaal vastgelopen zijn.'

Stopt Rudmers bemoeienis met hoogbegaafdenonderwijs nu hij geen woordvoerder onderwijs meer is? 'Nee, ik heb zo veel affiniteit met deze groep en dat ik geen woordvoerder ben betekent niet dat ik me er niet meer mee mag bemoeien.' Rudmer geeft een tip: 'Als je iets wilt bereiken in de kamer, zoek dan even contact met mij of een ander Kamerlid. Overleg vooraf dat je een stuk gaat sturen en vraag of diegene hierover vragen wil stellen in de Kamer. Dan heb je de meeste kans dat er ook echt wat mee gebeurt.'

De voortgangsrapportage *Verbeteraanpak passend onderwijs* verschijnt eind 2021. Slob heeft toegezegd de aangenomen moties zoveel mogelijk mee te nemen in de bijbehorende maatregelen. ●

Indra doet de brief voor minister Slob op de post.

Dit artikel is een ingekorte versie van een artikel uit Tijdschrift Talent: www.tijdschrift-talent.nl

“ER IS NIET ÉÉN MANIER OM MET HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN OM TE GAAN”

Objectiviteit in hoogbegaafdheid. Maar ook: kinderen zodanig voorzien in hun capaciteiten en behoeften, dat hun cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden tot volle wasdom kunnen komen. Dát is de ambitie van Sven Mathijssen.

INTERVIEW DOOR LIEKE VAN ZUILEKOM

Lieke van Zuilekom is tektschrijver, web- en eindredacteur, met klanten in o.a. de bouw, zorg en het onderwijs (www.liekevanzuilekom.nl).

Sinds 2021 is Sven Mathijssen hoofdredacteur van tijdschrift Talent. Hij is voor deze functie gevraagd vanwege zijn werk als plaatsvervangend hoofdopleider bij de Radboud International Training on High Ability (RITHA) en als docent bij de European Council for High Ability (ECHA)-opleiding. Sven heeft Psychologie (richting: Kinder & Jeugd) gestudeerd aan de Tilburg University en liep stage bij het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO). Na deze stage heeft hij 7 jaar als ontwikkelingspsycholoog bij het CBO gewerkt. Daarnaast is Sven externe promovendus bij Tilburg University. Binnen zijn promotieonderzoek analyseert hij menstekeningen van kinderen met kenmerken van begaafdheid. Doel van het onderzoek is om een instrument te ontwikkelen waarmee jonge kinderen (3-6 jaar) gesignaleerd kunnen worden voor wie het reguliere curriculum op scholen onvoldoende in de onderwijsbehoeften voorziet.

Wanneer is jouw affiniteit met hoogbegaafdheid ontstaan?

“Dit is eigenlijk gestart rond mijn 14e. In die tijd paste ik wekelijks op twee jongens die hoogbegaafd werden bevonden. Bij één van de jongens was bovendien het syndroom van Asperger gediagnosticeerd. Waar zijn broer prima mee kon komen op school, ging het met

deze jongen helaas mis. Hij begreep zijn medeleerlingen en leerkrachten niet, en dat was eigenlijk ook wel wederzijds. Hierdoor dreigde hij af te haken. Waar één leraar er gelukkig in slaagde om hem aan boord te houden, veranderde alles toen hij in een nieuwe klas terecht kwam. In korte tijd werden zijn motivatie en vertrouwen in school volledig afgebroken. Lang verhaal kort: ik maakte van dichtbij mee hoe een mismatch tussen het schoolsysteem/de leraar en een kind een grote negatieve invloed kan hebben op zowel het kind als zijn gezin. Deze ervaring is de voornaamste reden geweest dat ik Psychologie ben gaan studeren. Ik wilde kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid leren onderzoeken en begeleiden, om te voorkomen dat ook zij uit school zouden vallen.”

Bod jouw opleiding hier voldoende basis voor?

“Tijdens mijn opleiding kreeg ik exact nul minuten college over hoogbegaafdheid. Zeker tien jaar geleden was hoogbegaafdheid geen structureel onderdeel van de opleiding Psychologie. Niet in de Bachelor en niet in de Master. De nadruk lag met name op stoornissen die in de Diagnostic and Statistical Manual (DSM) staan – en dat is volgens mij nog steeds zo. Hoogbegaafdheid is geen stoornis en staat ook niet in de DSM. In de meeste psychologie- en lerarenopleidingen is het op dit mo-

ment hooguit een keuzevak of wordt er een gastcollege over gegeven. Ik zou hier heel graag verandering in zien. Hiermee bedoel ik overigens niet dat leraren hun focus moeten verleggen naar hoogbegaafde kinderen. Immers beslaan deze kinderen geen homogene groep. Als ik iets heb geleerd in mijn jaren als ontwikkelingspsycholoog, is het wel dat onderwijs niet draait om labels. Het draait om kinderen en het voorzien in hun capaciteiten en behoeften.”

Welke behoeften hebben hoogbegaafde kinderen? En welke problemen liggen op de loer?

“Hoogbegaafdheid gaat op zichzelf niet gepaard met problemen. Dat blijkt ook uit de literatuur. Het probleem ontstaat pas, wanneer iemands capaciteiten en behoeften niet goed gezien, begrepen en bediend worden. Passend onderwijs voor hoogbegaafden is meer dan compacten en verrijken. Het is niet voor niets dat ons land meerdere opleidingen over hoogbegaafdheid aanbiedt! Als het simpel was geweest, dan hadden we wel een beslisboom gehad. In ons huidige onderwijssysteem ligt helaas een (te) sterke focus op wat niet goed gaat. Het versterken van talent krijgt minder prioriteit, terwijl dit minstens zo belangrijk is. Voor alle leerlingen. Mijn advies is daarom om het onderwijs anders vorm te geven. Sterke en minder sterke kanten, interesses en talent zouden evenveel aandacht moeten krijgen.”

Is dit mogelijk binnen het reguliere onderwijs?

“Mijn ervaring is dat het creëren van voldoende draagvlak onder collega's en besturen lastig is. Ik hoor regelmatig van studenten terug dat zij het gevoel hebben er alleen voor te staan. Bijvoorbeeld omdat collega's nog altijd denken dat hoogbegaafde leerlingen 'er wel komen'. Of dat zij eerst moeten zorgen voor de leerlingen die niet mee kunnen komen. Ook zien sommigen hoogbegaafdheid helaas nog als een luxeprobleem of iets elitairs dat alleen maar extra tijd en geld kost.”

Hoe probeer jij deze trend te doorbreken?

“Een groot deel van onze studenten werkt in het primair, voortgezet, hoger of wetenschappelijk onderwijs. Maar we hebben ook psychologen en orthopedagogen, evenals een groeiende aanwas van studenten die met volwassenen werken. Ik probeer hen met name bij te brengen dat er niet één manier is om met (hoogbegaafde) leerlingen om te gaan. Wat vooral belangrijk is, is dat je ondersteund door je eigen kennis, wetenschappelijk onderzoek én eigen praktijkervaringen beoordeelt wat van toepassing is op de leerlingen die je nu voor je hebt. Neem niet klakkeloos iets aan, maar blijf op ieder moment kritisch evalueren wat nodig en gewenst is.”

Welke rol speelt jouw hoofredacteurschap van Talent hierbij?

“In Talent probeer ik met name om de wetenschappelijke link te leggen. Er wordt heel veel gezegd en ge-

Sven Matthijsen

schreven over hoogbegaafdheid, ook door professionals. Maar niet alles is onderzocht of met dezelfde bevindingen onderzocht als dat het wordt uitgedragen. Dat kan zorgen voor een scheve kennisbasis. Mensen hebben de neiging om, wanneer ze iets herkennen, dit gelijk voor waarheid aan te nemen. Dit kan gevaarlijk zijn. Je eigen referentiekader is per definitie beperkt. Daarom maak ik graag de koppeling tussen wat er wordt geschreven en wat er in de literatuur wordt gezegd. Komen beide zaken overeen? Of is een bepaalde nuance gewenst? Het uiteindelijke doel is objectiviteit in hoogbegaafdheid. Maar ook dat de lezers van Talent blijven nadenken. Dat zij kritisch kijken naar een artikel, de literatuur én naar hoe dit hun eigen situatie raakt.”

Om even door te gaan op de wetenschappelijke link: binnen jouw promotieonderzoek analyseer jij menstekeningen van kinderen met kenmerken van begaafdheid. Waarom dit onderzoek?

“Menstekeningen worden al meer dan 100 jaar gebruikt om cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling in kaart te brengen, maar zorgen ook voor veel discussie. Waar veel wetenschappers zeggen dat menstekeningen heel betrouwbaar zijn, vinden andere wetenschappers ze wel betrouwbaar maar niet valide. Menstekeningen zouden volgens hen maar weinig ver-

Foto Tom van Limpt

band houden met intelligentie, maar meer met visueel-motorische ontwikkeling. Ook dat klinkt logisch. Het grote voordeel van menstekeningen is echter dat ze heel goedkoop zijn en dat je ze redelijk snel kunt afnemen. Bovendien zijn ze niet zo bedreigend als een onderzoek kan voelen. Kinderen tekenen haast van nature en al van jongs af aan. Het maken van een mensteking kan dus een goede ijsbreker zijn. Als je dan ook nog aanwijzingen kunt vinden die gerelateerd kunnen worden aan hoogbegaafdheid, dan heb je een laagdrempelig en interessant instrument in handen.”

Zijn er al eerste bevindingen? En wat kunnen leraren hiervan opsteken?

“Een eerste bevinding die wij hebben gedaan, heeft betrekking op het scoringssysteem van menstekeningen waaruit een bepaalde tekenIQ naar voren komt. Dat tekenIQ zou iets moeten zeggen over de intelligentie van een kind. Wanneer je ervan uitgaat dat hoogbegaafde kinderen een hogere intelligentie hebben dan normaal begaafde kinderen, dan zou je dus ook een verschil in tekenIQ's moeten zien. In ons eerste onderzoek vonden we deze niet. Wanneer je echter kijkt naar hoe de tekenIQ's zijn opgebouwd, dan tellen zij met name het aantal getekende kenmerken. Dus je zou ook kunnen zeggen: hoogbegaafde leerlingen te-

ken niet meer kenmerken. Daarom zijn wij in ons vervolgonderzoek gaan focussen op welke kenmerken zij wel en niet tekenen. Hierbij ontdekten we een aantal opvallende kenmerken. Op dit moment zijn we aan het onderzoeken welke kenmerken dit zijn. Maar ook of en hoe deze kenmerken geclusterd kunnen worden. Natuurlijk hopen we dat hier iets uitkomt, maar we doen dit onderzoek vooral om zo dicht mogelijk bij de waarheid te komen. Als uiteindelijk blijkt dat tekeningen niet gebruikt kunnen worden voor ons doel, dan is dat ook een prima antwoord.”

Stel dat dit onderzoek wel leidt tot een instrument, wie kunnen daar straks dan gebruik van maken?

“Op dit moment weet ik dat eerlijk gezegd nog niet. Het instrument zal nooit een volledige test kunnen vervangen, maar het kan wel een mooi en laagdrempelig vertrekpunt zijn om een kind op voorhand al beter in de gaten te houden. In die zin is het voor iedereen interessant. Wanneer dan blijkt dat een kind prima op zijn plek zit en dat goed in zijn behoeften wordt voorzien, is dat natuurlijk prachtig. Immers: liever honderden vals-positieve bevindingen dan één vals-negatief resultaat. Ik hoop dat het instrument juist voor dit kind straks het verschil kan maken.” ●

EXTRA'S

Door de mand vallen

Een oog in het zeil houden

Maryan Camps en Els Schrover

Spreekwoorden voor coronatijden

De kat de bel aanbinden

Op hete kolen zitten

Pieter Bruegel de Oude, 1559 (details)

- Les:** • Samen spreekwoorden maken
- Leerdoel:** • **Analyse** van bestaande spreekwoorden en zegswijzen
- **Creativiteit** het bedenken van grappige aanpassingen van oude zegswijzen voor nieuwe (corona)tijden
- Doelgroep:** • Leerlingen PO bovenbouw
- Tijdsduur:** • Bestaande spreekwoorden opzoeken, analyseren en categoriseren: 30-60 minuten
- Samen nieuwe spreekwoorden bedenken: 30 minuten
- Nieuw gemaakte spreekwoorden samen beoordelen: 30 minuten

Inleiding: spreekwoorden en zegswijzen

Ieder land en iedere cultuur heeft zijn eigen spreekwoorden en zegswijzen. Kunnen de leerlingen voorbeelden noemen? Als er niet veel antwoorden komen, dan kunnen de leerlingen zelf op zoek. Met de illustraties bij deze les kunnen ze er al een aantal vinden. Op Wikipedia, onder het kopje 'Nederlandse spreekwoorden' komen ze een heel eind. Het is handig als de leerlingen veel spreekwoorden tot hun beschikking hebben om er creatief mee te kunnen werken.

Opzet van de opdracht

De leerlingen weten nu wat de functie is van spreekwoorden en gezegdes: het zijn korte, wijze lesjes over het leven, dikwijls aan de hand van concrete voorbeelden. Nu zijn ze klaar voor de opdracht: ze gaan samen **nieuwe spreekwoorden bedenken met wijsheden voor in corona-tijd**.

Daarmee kun je op twee manieren beginnen:

1. Je gebruikt bestaande spreekwoorden en vult ze in met corona-woorden en begrippen.
Bijvoorbeeld: 'Al ben je met je mondkapje **nóg** zo snel,

corona achterhaalt je wel' (naar: Al is de leugen nog zo snel)
'Eén mondkapje staakt nog geen Covid' (naar: Eén zwaluw maakt nog geen lente. 'maakt' werd 'staakt', dat rijmt mooi)

2. Je bedenkt samen allerlei verschillende begrippen die bij corona horen, zoals:
 - anderhalve meter afstand houden
 - handen wassen
 - mondkapje op
 - quarantaine
 - niezen in je elleboog

Met behulp van deze begrippen maak je nieuwe gezegdes, bijvoorbeeld:

- Die staat weer in zijn knieholtes te niezen (die is te braaf)
- Met corona ben je nog niet jarig! En als je **wél** jarig bent, brengen je gasten corona voor je mee (treurige twist)

Resultaten vergelijken

De groep bespreekt de gemaakte spreekwoorden. Welke zijn opvallend goed?

EXTRA'S

Resultaten in beeld brengen	Onderzoeken van kwaliteit	Verantwoording over kwaliteit
Schoolnormen ☐ Schoolnormen vastleggen voor tussentoetsen Ga naar WMK > Monitoring > Opbrengsten > Schoolnormen > Schoolnormen toevoegen ☐ Schoolnorm vastleggen voor eindtoets Ga naar Mijschoolplan > Modules > Analyse Referentieniveaus > Schoolnormen TIP: INZICHT IN REFERENTIELEVELS Ken je het Cohortanalyse dashboard in Ultimview? Hier kun je zien waar een groep leerlingen uit gaat / kan komen als het gaat om de referentieniveaus.	Gesprekencyclus ☐ Actualiseren lerarenbestand Ga naar Mijschoolteam > Beheer > Leraren ☐ Planning maken voor observaties en gesprekken Ga naar Mijschoolteam > Beheer > Planning > Toevoegen Eigen kwaliteit ontwerpen ☐ Vaststellen kwaliteitskaart (op basis van het jaarplan) voor opname in de bibliotheek Ga naar WMK > Quick Scan / Schooldiagnose > Mijn Bibliotheek ☐ Opname van kijkwijzer (gebruik maken van kwaliteitskaart) om te observeren Ga naar Mijschoolteam > Beheer > Bibliotheek > Kijkwijzers TIP: HOUD HET INSPIREREND Met het ontwerpen van een kwaliteitskaart stel je de kwaliteit vast voor één thema. Door elk schooljaar 1-2 kwaliteitskaarten te ontwerpen, blijft dit een leuk en inspirerend proces voor het hele team.	Kengetallen ☐ Schoolondersteuningsprofiel opstellen / updaten Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolondersteuningsprofiel TIP: KENMERKEN LEERLINGENPOPULATIE Brenge de kenmerken leerlingenpopulatie in kaart en leg dit vast in het schoolondersteuningsprofiel. 13 oktober Online Pleindag Schoolkwaliteit
M-toetsen ☐ Afname M-toetsen ☐ Analyse M-toetsen + groepsbesprekingen in team over resultaten en referentieniveaus ☐ Reflectie op de resultaten in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Tussenresultaten (- Trendanalyse) WIST JE DAT: ROD, VOORHEEN BRON De bekende naam BRON is vervangen door ROD: het Register Onderwijsdeelnemers.	Eigen kwaliteit ontwerpen ☐ Vaststellen kwaliteitskaart (op basis van het jaarplan) voor opname in de bibliotheek Ga naar WMK > Quick Scan / School Diagnose > Mijn Bibliotheek TIP: VOORKOM ENQUÊTE-MOEIHEID Concentreer je metingen op één centraal moment in het schooljaar. Hiermee voorkom je enquête-moeiheid bij de respondenten.	Tussenevaluatie van de plannen ☐ Halfjaarlijkse evaluatie van het jaarplan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Tussentijdse evaluatie van het NPO ☐ Ga naar Mijschoolplan > Modules > Monitors
Uitwisseling schooladvies met ROD ☐ Uiterlijk 14 maart 2022 schooladvies vastleggen en aansluitend controleren of alles goed is uitgewisseld met ROD Ga naar ParnasSys > Groep (en klik de eerste leerling aan) > Personalisatie > ROD (ga per leerling na of aanleveren advies VO is goedgekeurd)	Jaarlijks meetmoment Basiskwaliteit* ☐ Breng de basiskwaliteit in beeld volgens het nieuwe Onderzoekskader 2021 Ga naar WMK > Schoolontwikkeling > Basiskwaliteit > Meting starten Eigen kwaliteit* ☐ Start meting op basis van eigen kwaliteitskaarten Ga naar WMK > Schoolontwikkeling > Quick Scan of Schooldiagnose > Meting starten Tevredenheid* Vanaf 1 november tot uiterlijk 30 april kunnen tevredenheidsonderzoeken worden afgenomen en uitgewisseld met Vensters. ☐ Afname tevredenheidsonderzoek (dit kan voor ouders, leerlingen en leraren) Ga naar WMK > Vragenlijsten > Vragenlijsten > Meting starten ☐ Publiceer de resultaten in Vensters door in WMK akkoord te geven voor het doorleveren van het rapport Veiligheid leerlingen ☐ Vragenlijst Veiligheid Leerlingen versturen Ga naar WMK > Vragenlijsten > Vragenlijst Veiligheid Leerlingen ☐ Gegevens m.b.t. veiligheid met leerlingen laten aanleveren bij de inspectie *Indien van toepassing in jouw meerjarenplanning	Metingen analyseren en verantwoorden Basiskwaliteit* ☐ Analyseren uitkomst zelfevaluatie basiskwaliteit + dialoog in team ☐ Uitkomsten verwerken in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Basiskwaliteit ☐ Actiepunten verwerken in jaarplan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolplan > Actiepunten ☐ Communiceer uitkomsten, conclusies en actiepunten met betrokkenen Eigen kwaliteit* ☐ Voer dialoog in team, MR en bestuur over uitkomsten vragenlijst(en) ☐ Uitkomsten verwerken in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Eigen kwaliteit ☐ Actiepunten verwerken in jaarplan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolplan > Actiepunten ☐ Communiceer uitkomsten, conclusies en actiepunten met betrokkenen Tevredenheid* ☐ Voer dialoog met ouderpanel/leerlingenraad over signalen uit tevredenheidsonderzoeken ☐ Uitkomsten verwerken in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Tevredenheid van de stakeholders ☐ Actiepunten verwerken in jaarplan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolplan > Actiepunten ☐ Communiceer uitkomsten, conclusies en actiepunten met betrokkenen Veiligheid leerlingen ☐ Analyseren uitkomsten vragenlijst + dialoog in team ☐ Uitkomsten verwerken in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Veiligheid leerlingen ☐ Actiepunten verwerken in jaarplan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolplan > Actiepunten ☐ Communiceer uitkomsten, conclusies en actiepunten met betrokkenen * Indien van toepassing in jouw meerjarenplanning
Centrale Eindtoets ☐ Afname Eindtoets van 20 april tot en met 13 mei 2022 Schooladvies vergelijken met niveau VO ☐ Schooladvies en niveau in VO importeren in ParnasSys Ga naar ParnasSys > School > Import > Importeren schooladvies en niveau TIP: SCHOOLADVIES ANALYSEREN IN ULTIMVIEW Wist je dat de niveaus na het tweede jaar VO van oud-leerlingen aan de destijds gegeven schooladvies worden gerelateerd in Ultimview? Ga naar het dashboard Schooladvies en via de knop 'Uitleg' krijg je een korte rondleiding.	TIP: MAAK EEN MEERJARENPLANNING Indien je niet vastlegt wanneer je iets meet, dan wordt het meetgedeelte van kwaliteitszorg al snel ad hoc. Een planning geeft houvast, omdat deze functioneert als een activiteitenkalender. Onze suggesties voor activiteiten: ✓ Basiskwaliteit: 1-2 keer per 4 jaar ✓ Eigen kwaliteit: 1 keer per jaar ✓ Tevredenheid: 1-2 keer per 4 jaar ✓ Veiligheid leerlingen: 1 keer per jaar (verplicht)	
Centrale Eindtoets - vervolg ☐ Analyse Eindtoets + voer dialoog in team over resultaten ☐ Reflectie op de resultaten in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Eindtoets Nationaal Programma Onderwijs ☐ NPO: cognitieve en sociaal-emotionele scan bijwerken Ga naar Mijschoolplan > Modules > School Programma > Cognitieve resultaten / Sociale resultaten	WIST JE DAT: OCW DOET ONDERZOEK Om zicht te krijgen op de aard, omvang en de verdeling van corona-gerelateerde vertragingen krijgt iedere school de komende twee jaar te maken met de implementatie- en de resultatenmonitor van OCW. Het is mogelijk dat jouw school ook onderdeel wordt van een steekproef.	Nationaal Programma Onderwijs ☐ Eindevaluatie NPO-plan Ga naar Mijschoolplan > Modules > Jaarplannen (wordt automatisch opgenomen in jaarverslag) ☐ Vaststellen programma jaar 2 NPO Ga naar Mijschoolplan > Modules > School Programma ☐ Voer dialoog met de MR over gekozen NPO-interventies
E-toetsen ☐ Afname E-toetsen ☐ Analyse E-toetsen + voer dialoog in team over resultaten in brede zin: eindtoets, schooladvies, tussentoetsen en referentieniveaus ☐ Reflectie op de resultaten in schoolrapportage Ga naar Mijschoolplan > Modules > Schoolrapportage > Tussenresultaten (- Trendanalyse) Uitwisseling eindtoetsresultaten met ROD		

CONCREET AAN DE SLAG MET DE SCHOOLKWALITEITSCYCLUS

MET DE KWALITEITSKALENDER ALS BASIS

DOOR GERBEN BAARTMAN

Gerben Baartman is productmanager
Schoolkwaliteit van ParnasSys

In 2020 introduceerde Schoolkwaliteit van ParnasSys met veel succes een kwaliteitskalender. Daarom kon een nieuwe versie dit jaar niet uitblijven (zie de kalender op de pagina hiernaast). De kalender geeft concrete handvatten om met de schoolkwaliteitscyclus aan de gang te gaan en met het team te vertalen naar een eigen kalender. Op deze pagina geven we toelichting op de kalender.

De basis voor de kalender vormt het cyclisch werken aan schoolkwaliteit waarbij we suggesties doen over de onderwerpen die in een maand aan bod kan komen. Op de kalender ziet u in de kantlijn de maanden van het schooljaar staan.

Bovenaan ziet u drie categorieën. Deze werken we hieronder als voorbeeld kort uit. De voorbeelden komen alle drie uit de maand augustus.

CATEGORIE 1: RESULTATEN IN BEELD BRENGEN

Als voorbeeld nemen we hierbij het vaststellen van de schoolnormen. Het ligt voor de hand dit aan het begin van het schooljaar te doen, daarom vindt u het terug bij de maand augustus. U ziet hierbij twee activiteiten. De eerste kunt u doen in WMK, de tweede in Mijnschoolplan. Door de vermelding van het kruimelpad weet u snel waar u in welk programma moet zijn.

Resultaten in beeld brengen

Schoolnormen

- ☐ Schoolnormen vastleggen voor tussentoetsen
Ga naar WMK > Monitoring > Opbrengsten > Schoolnormen > Schoolnormen toevoegen
- ☐ Schoolnorm vastleggen voor eindtoets
Ga naar Mijnschoolplan > Modules > Analyse Referentieniveaus > Schoolnormen

CATEGORIE 2: ONDERZOEKEN VAN KWALITEIT

Een voorbeeld hiervan is het starten van de gesprekkencyclus. De twee acties die u hierbij ziet staan, doet u beide in Mijnschoolteam.

Onderzoeken van kwaliteit

Gesprekkencyclus

- ☐ Actualiseren lerarenbestand
Ga naar Mijnschoolteam > Beheer > Leraren
- ☐ Planning maken voor observaties en gesprekken
Ga naar Mijnschoolteam > Beheer > Planning > Toevoegen

CATEGORIE 3: VERANTWOORDING VAN KWALITEIT

Het opstellen en/of updaten van een Schoolondersteuningsprofiel is een voorbeeld van de verantwoording. Het kruimelpad geeft weer waar u dat kunt doen.

EXTRA INFORMATIE IN DE KALENDER

In de kalender zijn enkele wist-je-datjes opgenomen, die bijvoorbeeld met DUO en schoolkwaliteit te maken hebben. Deze staan bij de maand waarin u schooladviezen kunt uitwisselen en u leest ook waar u dit in ParnasSys kunt doen.

Verantwoording over kwaliteit

Kengetallen

- ☐ Schoolondersteuningsprofiel opstellen / updaten
Ga naar [Mijnschoolplan](#) > [Modules](#) > [Schoolondersteuningsprofiel](#)

WIST JE DAT: OCW DOET ONDERZOEK

Om zicht te krijgen op de aard, omvang en de verdeling van corona-gerelateerde vertragingen krijgt iedere school de komende twee jaar te maken met de implementatie- en de resultatenmonitor van OCW. Het is mogelijk dat jouw school ook onderdeel wordt van een steekproef.

Nationaal Programma Onderwijs

- ☐ NPO: cognitieve en sociaal-emotionele scan bijwerken
Ga naar [Mijnschoolplan](#) > [Modules](#) > [School Programma](#) > [Cognitieve resultaten](#) / [Sociale resultaten](#)

Nationaal Programma Onderwijs

- ☐ Eindevaluatie NPO-plan
Ga naar [Mijnschoolplan](#) > [Modules](#) > [Jaarplannen](#) (wordt automatisch opgenomen in jaarverslag)
- ☐ Vaststellen programma jaar 2 NPO
Ga naar [Mijnschoolplan](#) > [Modules](#) > [School Programma](#)
- ☐ Voer dialoog met de MR over gekozen NPO-interventies

Er loopt ook een NPO-spoor (Nationaal Programma Onderwijs) door de kalender. Naast het maken van keuzes uit de menukaart en het uitvoeren van diverse scans is een eindevaluatie een relevant onderdeel. Vanzelfsprekend is het voeren van de dialoog met diverse partijen (zoals team, ouders of MR) belangrijk. Het symbool van de drie personen geeft aan dat er een dialoog aan de activiteit gekoppeld is. Daarnaast zijn er tips in de kalender opgenomen.

TIP: MAAK EEN MEERJARENPLANNING

Indien je niet vastlegt wanneer je iets meet, dan wordt het meetgedeelte van kwaliteitszorg al snel ad hoc. Een planning geeft houvast, omdat deze functioneert als een activiteitenkalender. Onze suggesties voor activiteiten:

- ✓ Basiskwaliteit: 1-2 keer per 4 jaar
- ✓ Eigen kwaliteit: 1 keer per jaar
- ✓ Tevredenheid: 1-2 keer per 4 jaar
- ✓ Veiligheid leerlingen: 1 keer per jaar (verplicht)

De kalender geeft concrete handvatten om met de schoolkwaliteitscyclus aan de gang te gaan. Maak hierin zelf keuzes om uw kwaliteitskalender verder vorm te geven. Het samen vormgeven en activiteiten te verdelen binnen het team is een goed idee.

De kwaliteitskalender is tot stand gekomen met medewerking van Cees Bos (Bos Onderwijs Consultancy) en Anton de Jong (Academie van ParnasSys). ●

Wilt u de kalender ontvangen? Op www.educatieheld.nl vindt u de link waarmee u deze rechtstreeks kunt aanvragen.

MEER OVER BEGAAFDHEID

DIGITAAL HANDELINGSPROTOCOL HOOGBEGAAFDHEID

Het Digitaal handelingsprotocol begaafdheid (DHH) biedt met de modules quickscan, signalering, diagnose, leerlingbegeleiding en evaluatie een complete online toolkit voor het herkennen en begeleiden van begaafde leerlingen in groep 1 tot en met groep 8. Het is zo opgebouwd dat na het proces van signalering en diagnostiek iedere leerkracht zelfstandig begaafde leerlingen kan begeleiden.

Meer informatie op: www.dhh-po.nl

TALENT - TIJDSCHRIFT OVER BEGAAFDHEID

Talent biedt verdieping, actuele kennis en achtergrondinformatie waardoor de professionals begaafde leerlingen stimuleren en het maximale uit hun ontwikkelcapaciteit halen.

5x per jaar | € 75,00 | ISSN 1388-1809

Het eerste jaar met korting!

Gebruik bij uw abonnementsaanvraag via www.tijdschrifttalent.nl de kortingscode **HELD2022** en ontvang het eerste jaar € 10,- korting.

ENIQMA

Professionaliseringsspel (hoog)begaafdheid voor het primair onderwijs!

2019 | € 56,00 | ISBN 978 90 232 5664 9

Meer informatie op: www.eniqma.nl

WERKEN MET BEGAAFDE LEERLINGEN IN DE KLAS

Pedagogische sensitiviteit als leidraad

Anouke Bakx, Esther de Boer, Maartje van den Brand, Ton van Houtert

maart 2022 | ca. 192 pagina's | € 27,00

ISBN 978 90 232 5837 7

MOTIVATIE OP DE BASISCHOOL

Onderpresteren voorkomen, signaleren en aanpakken

Saskia Bruyn

2017 | 264 pagina's | € 32,50

ISBN 978 90 232 5429 4

PASSEND ONDERWIJS VOOR BEGAAFDE LEERLINGEN

Sylvia Drent, Eleonoor van Gerven

2012 | 208 pagina's | € 45,00

ISBN: 978 90 232 4966 5

HANDBOEK HOOGBEGAAFDHEID

Eleonoor van Gerven (red.)

2009 | 270 pagina's | € 45,00

ISBN 978 90 232 4481 3

TALENTGEDREVEN ONDERWIJS GEVEN

Praktische handvatten voor leraren basisonderwijs

Els Pronk, Elke Busschots

2020 | 224 pagina's | € 34,95

ISBN 978 90 232 5677 9

UITDAGEND ONDERWIJS AAN BEGAAFDE LEERLINGEN

Verrijkingstrajecten met effect

Els Schrover

2015 | 200 pagina's | € 36,95

ISBN 978 90 232 5129 3

JOUW BEGAAFDE LEERLING

Franka van Vlokhoven

2019 | 176 pagina's | € 22,00

ISBN 978 90 232 5645 8

DE BEGELEIDING VAN HOOGBEGAAFDE KINDEREN

James T. Webb, Janet L. Gore, Edward R. Amend, Arlene R. DeVries

2020 | 352 pagina's | € 45,00

ISBN 978 90 232 5724 0

MISDIAGNOSE EN DUBBELDIAGNOSE BIJ HOOGBEGAAFDHEID

Oorspronkelijk werk James T. Webb e.a
Vertaling Jenny Steggerda en Esther Roelfsema

2020 | 400 pagina's | € 50,00

ISBN 978 90 232 5607 6

FRICTIE

EN RUST

Verandering ontstaat in het gesprek dat we erover voeren. Die interactie geeft soms wrijving en schuring. Dat helpt om samen de best mogelijke richting te vinden én om hem met ons gedrag tot leven te wekken. Zonder frictie geen verandering.

DOOR ANNEMARIE MARS

Annemarie Mars is een bevoegen veranderkundige die al bijna drie decennia middenin de weerbarstige veranderpraktijk staat.

Fricctie heeft in verandering een belangrijke functie. Het is de spreekwoordelijke wrijving die glans geeft. Het raken, botsen, zoeken en schuren zorgt ervoor dat we samen progressie kunnen maken. Maar we kunnen ook wrijving veroorzaken die krassen maakt. Dan geeft het gedoe,

“ALS WE VERANDERING WILLEN LATEN
SLAGEN, IS ER VEEL AAN GELEGEN DAT
WE **DE FRICTIE EN DE RUST OPZOEKEN**
DIE HELPT EN WEGBLIJVEN BIJ DE
FRICTIE EN RUST DIE HINDERT.”

onrust, turbulentie, negativiteit en verwarring die maken dat we juist niet verder komen.

Je wilt ook niet de hele tijd wrijven. Interactie heeft ook het tegenovergestelde nodig van frictie: rust. Dat zijn de momenten van bezinning, ontmoeting, vredigheid, acceptatie en erkenning om te koesteren en te berusten in wat er is, en om op te laden voor de volgende energiepiek. Dan geeft rust voeding aan de glans. Maar ook van rust kun je te veel hebben. Dan onttaardt het in apathie, gelatenheid, afzijdigheid en zelfgenoegzaamheid. De rust is verdovend en de glans ebt weg.

In het gesprek over verandering kunnen we dus frictie losmaken en rust brengen, en beide kunnen zowel helpen als hinderen. Zo ontstaan vier kwadranten. Twee disfunctionele kwadranten en twee functionele kwadranten.

Als we verandering willen laten slagen, is er veel aan gelegen dat we de frictie en de rust opzoeken die helpt en wegblijven bij de frictie en rust die hindert.

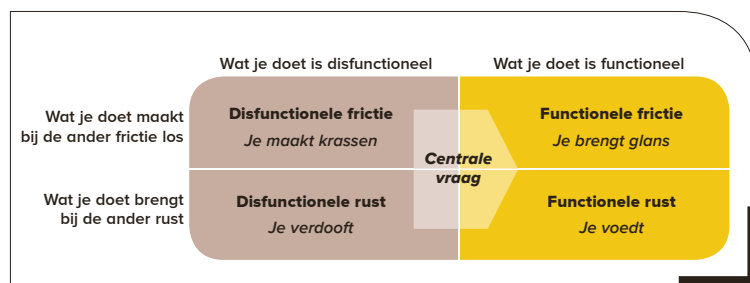
INTERVENTIES

Functie van frictie is geschreven voor veranderaars. Dat is iedereen die in de weerbarstige praktijk van een veranderopgave staat. Je wilt iets bereiken in een organisatie of in een keten of netwerk van organisaties. Wat ook je rol is of op je visitekaartje staat, je wilt beweging tot stand brengen, iets oplossen, mensen helpen of ze ergens enthousiast voor maken.

In elk geval: je wilt iets.

Als je iets wilt en je onderneemt actie om dat te bereiken, dan tref je mensen op je pad. Mensen voor wie je het wilt, mensen met wie je het samen wilt doen, mensen die je nodig hebt. Met die mensen ga je in gesprek, of zij met jou. In dat gesprek geef je elkaar zetje. Elk zetje dat je geeft, zal bij die andere persoon een reactie oproepen in de vorm van een zetje terug en dat roept weer een reactie op bij jou. In die wederzijdse beïnvloeding komt energie los. Soms knettert het, soms stroomt het, soms valt het stil. We zetten de schijnwerper op wat jij in die interactie doet, de reactie die je daarmee bij de ander losmaakt en of je daarmee bereikt wat je wilt.

Een zetje dat je geeft om iets te bereiken noem ik een *interventie*. Dit boek is een zoektocht naar het effect van interventies van veranderaars.

Functionele en disfunctionele frictie en rust.

UNIVERSELE SPANNINGSVELDEN OP VIER GESPREKSLIJNEN

Die zoektocht ben ik begonnen met het verzamelen van de talloze functionele en disfunctionele interventies van veranderaars die ik in de praktijk waarnam, waaronder die van mijzelf. Tijdens het analyseren en ordenen van al die zetje en de reactie die ze bij de ander losmaken, deed ik twee inzichten op die hebben geleid tot de structuur van dit boek.

Het eerste inzicht was dat interventies zijn in te delen in vier categorieën: op inhoud, zeggenschap, gedrag en relatie. En bij elke categorie werk je naar iets anders toe.

- ⌘ Als je interventies doet op de inhoud van de verandering, werk je aan een solide richting.
- ⌘ Als je interventies doet op de zeggenschap, kies je de beste manier om te werken aan een gedeelde richting.
- ⌘ Als je interventies doet op gedrag, werk je aan een geleefde richting.
- ⌘ Als je interventies doet op de relatie, werk je aan verbondenheid.

Je kunt met je interventies dus langs vier gesprekslijnen progressie maken, en het proces kan langs diezelfde vier lijnen ook stagneren. En soms sla je met één interventie meerdere vliegen in één klap.

Het tweede inzicht was dat op elk van die gesprekslijnen meerdere *universele spanningsvelden* op je liggen te wachten. Het zijn de dilemma's en tegenstrijdigheden die zich in vrijwel elke complexe verandering voordoen en waar je je als veranderaar toe te verhouden hebt. Bij elk spanningsveld liggen valkuilen open. Als je erin stapt, zul je disfunctionele interventies kiezen waardoor de beweging stagneert. En bij elk spanningsveld is houvast te geven om functionele interventies te kunnen kiezen waarmee je progressie maakt. ●

Dit artikel is afkomstig uit 'Functie van frictie' (ISBN 9789023257912)

MEER OVER MANAGEMENT

ONSBELEIDSPLAN (BINNEN PARNASSYS BESCHIKBAAR ALS ONDERDEEL VAN HET PAKKET SCHOOLONTWIKKELING BOVENSCHOOLS)

Onsbeleidsplan is de bestuursversie van Mijnschoolplan. Hiermee zet het bestuur heldere lijnen uit en genereert een rapportage van de scholen. Het sluit naadloos aan op Mijnschoolplan.

Meer informatie op: www.onsbeleidsplan.nl | www.parnassys-schoolkwaliteit.nl

MIJNSCHOOLPLAN (BINNEN PARNASSYS BESCHIKBAAR ALS ONDERDEEL VAN HET PAKKET SCHOOLONTWIKKELING)

Met Mijnschoolplan maakt u een schoolplan die zowel de basiskwaliteit als de eigen aspecten van kwaliteit beschrijft, de daaruit voortvloeiende jaarplannen en waarmee u een rapportage genereert met gegevens uit gekoppelde systemen.

Meer informatie op: www.mijnschoolplan.nl | www.parnassys-schoolkwaliteit.nl

WERKEN MET KWALITEIT – WMK (BINNEN PARNASSYS BESCHIKBAAR ALS ONDERDEEL VAN HET PAKKET SCHOOLONTWIKKELING)

WMK legt de basis voor goede kwaliteitszorg en personeelsbeleid. Met WMK bepaalt u de thema's voor kwaliteitszorg die u op korte en lange termijn gaat onderzoeken en verder ontwikkelen.

Meer informatie op: www.wmkpo.nl | www.parnassys.nl/schoolkwaliteit

MIJNSCHOOLTEAM (BINNEN PARNASSYS BESCHIKBAAR ALS ONDERDEEL VAN HET PAKKET TEAMONTWIKKELING)

Mijnschoolteam helpt u om de ontwikkeling van leraren in beeld te brengen. Het faciliteert met rapporten en teamoverzichten bij het nemen van de juiste initiatieven om de leraren te ontwikkelen en ondersteunen.

Meer informatie op: www.mijnschoolteam.nl | www.parnassys.nl/schoolkwaliteit

DE FUNCTIE VAN FRICTIE

Zoek de wrijving op die glans geeft, zonder dat je krassen maakt

Annemarie Mars

2021 | 200 pagina's | € 28,00

ISBN 978 90 232 5791 2

KWALITEIT DOOR GESPREID LEIDERSCHAP

Krijg praktische handvatten, modellen en tips voor ander leiderschap

Anje Ros, Brigit van Rossum

2019 | 216 pagina's | € 32,50

ISBN 978 90 232 5665 6

HOE KRIJG JE ZE MEE?

Vijf krachten om een verandering te laten slagen

Annemarie Mars

2016 | 168 pagina's | € 28,00

ISBN 978 90 232 5539 0

DE WINST VAN EEN GEZOND TEAM

Betrokken en daadkrachtige teamleden, die hun grenzen durven te verleggen

Eric Slager

2019 | 128 pagina's | € 20,00

ISBN 978 90 232 5681 6

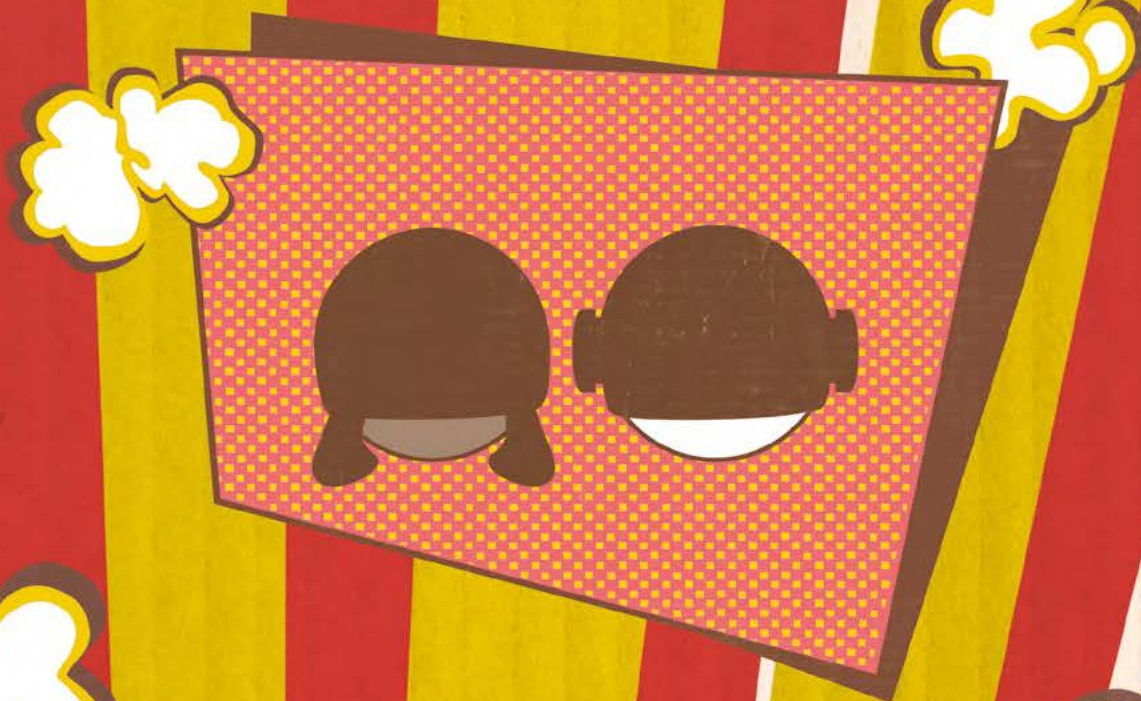

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum wenst
alle Educatiehelden voor **2022**

**VEEL
INSPIRATIE!**

koninklijke van gorcum
geeft je kennis
moeiteloos
meer waarde

De online editie van dit magazine bekijken?
www.educatieheld.nl

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV
Postbus 43
9400 AA Assen
(0592) 37 95 55
uitgeverij@vangorcum.nl
www.vangorcum.nl

koninklijke van gorcum
geeft je kennis
moeteloos
meer waarde

>g